

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Pavel Vaculík

**Klausovy vlády a rozkol české zahraniční
politiky ve vztahu k integraci do evropských
struktur**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Pavel Vaculík**

Vedoucí práce: **Mgr. Tomáš Weiss M.A.**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

VACULÍK, Pavel, *Klausovy vlády a rozkol české zahraniční politiky ve vztahu k integraci do evropských struktur*, Praha.: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2011, 63 s., Vedoucí diplomové práce Mgr. Tomáš Weiss M.A.

Abstrakt

Tato práce se věnuje české zahraniční politice ve vztahu k evropské integraci v letech 1992 až 1997. Česká republika krátce po svém založení procházela obdobím velkých změn a vytvářením ústavních zvyklostí při rozdělení pravomocí v její zahraniční politice, které vedlo ke střetům mezi aktéry o výkladu přidělených kompetencí. V práci jsou zkoumány a komparovány jednotlivé koncepty evropské integrace hlavních aktérů ve vztahu k Evropské unii od roku 1992 do roku 1997.

V první kapitole jsou rozebrány jednotlivé pravomoci hlavních aktérů v české zahraniční politice a teorie politických arén, která slouží v práci k vysvětlení procesu vzniku české evropské politické agendy. V hlavní kapitole práce jsou zkoumány názory hlavních aktérů české zahraniční politiky na proces evropské integrace a role České republiky v ní. Mezi nejvýznamnější představitele jsou vybrány prezident Václav Havel, premiér Václav Klaus a ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec. V poslední analytické části práce dochází k závěru, že ve vztahu k Evropské unii panovala v české zahraniční politice nejednotnost, která byla prohlubována názorovými rozdíly mezi hlavními představiteli na proces evropské integrace a na samotnou podobu českého transformačního postupu.

Abstract

This paper focuses on the Czech foreign policy in the relationship with the European integration between years 1992 and 1997. The Czech Republic shortly after its foundation has been going through the period of big changes and a formation of the constitutional use in the division of the competences in her foreign policy that led to the interference between the main actors about the interpretation of the assigned competences. In this paper are being researched and compared each concepts of European integration of the main participants of the Czech foreign policy and particular concepts of the main participants in the relationship to the European Union from year 1992 to 1997.

In the first chapter are analyzed the particular competences of the main participants in the Czech foreign policy and the theory policy arena, that is instrumental

in clarifying the process of the creation of the Czech European political agenda. In the main chapter are examined views of the main actors in the Czech foreign policy on the process of the European integration and the role of the Czech Republic in it. Among the most important participants are chosen President Václav Havel, Prime Minister Václav Klaus and foreign minister Josef Zieleniec. In the last analytical part this paper reaches the conclusion that in the relationship to the European Union the Czech foreign policy was dominated by the division that was deepened by the opinion distinction between the main participants on the process of the European integration and the single form of the Czech transformation procedure.

Klíčová slova

Česká zahraniční politika, Evropská unie, Václav Havel, Václav Klaus, Josef Zieleniec

Keywords

Czech foreign policy, European union, Václav Havel, Václav Klaus, Josef Zieleniec

Rozsah práce: 95 242 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19.5.2011

Pavel Vaculík

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval panu Tomášovi Weissovi za vedení bakalářské práce, za jeho konstruktivní a odborné rady, komentáře, připomínky, za a především pak za jeho čas a také slečně Lucii Kabáčové za pomoc při korekci práce.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Pavel Vaculík

E-mail:

vaculikpavel@centrum.cz

Semestr:

LS 2010

Akademický rok:

2009/2010

Název práce:

Klausovy vlády a rozkol české zahraniční politiky ve vztahu k integraci do evropských struktur

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

LS 2011

Vedoucí bakalářského semináře:

doc. PhDr. Michal Kubát PhD.

Vedoucí práce (není povinné):

Mgr. Tomáš Weiss, M.A.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Po vzniku samostatné České republiky se zahraniční politika i její pravomoci a instituce utvářely od samotných základů. Politická scéna byla reprezentována dvěma výraznými ústřední politiky, prezidentem Václavem Havlem a ministerským předsedou Václavem Klausem, kteří měli rozdílný pohled na směřování české zahraniční politiky, ale také se rozcházel v názorech o evropské integraci.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Charakterizovat českou zahraniční politiku v letech Klausových vlád od roku 1992 do roku 1997, s cílem sledování rozkolu zahraniční politiky a názorových rozdílů s charakteristikou postojů mezi prezidentem Václavem Havlem, premiérem Václavem Klausem a dalšími členy vlády. Zkoumat otázku: Jakou roli sehrály názorové neshody mezi prezidentem a vládou v procesu české integrace do evropských struktur a zda byla dodržována oficiálně proklamovaná politika návratu do Evropy.?

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

V práci bych se chtěl zaměřit na českou zahraniční politiku a její hlavní kroky na cestě k české integraci do západních evropských struktur. Rád bych zjistil, jaký měly vlivy názory a činy hlavních politických představitelů tehdejší doby, prezidenta Václava Havla a premiéra Václava Klause a ministra zahraničních věcí Josefa Zieleniece. Zaměřit bych se chtěl na období od roku 1992 do konce vlády Václava Klause v roce 1997, kdy se česká zahraniční politika teprve formovala, stanovovala a největší vliv měli silné, názorově vyhraněné, osobnosti. Zejména krátce po rozpadu Československa a vzniku samostatné České republiky bylo potřeba stanovit jasný myšlenkový a politický program pro směřování a integraci do evropských organizací. Má práce by se neměla omezovat pouze na samotný popis názorových rozdílů, ale měla by obsahovat i zasazení do širšího kontextu české integrace do ekonomických, kulturních a politických struktur.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Má práce by měla mít tři základní části věnované charakteristice české zahraniční politiky a vnitropolitické situaci, snahám o integraci a konečně myšlenkovým rozdílům v počátcích rozhovorů s Evropskou unií. Tyto tři kapitoly se budou tématicky dělit na podkapitoly věnované názorům prezidenta Václava Havla a premiéra Václava Klause na danou problematiku. První část bude obsahovat nástin politické situace České republiky, hlavní znaky vývoje zahraniční politiky a také představí kompetence jednotlivých aktérů v české zahraniční politice obsahující rozdílný názor prezidenta a premiéra na jejich výklad. Druhá část představí první myšlenky o českou integraci do středoevropských uskupení a konečně třetí se zaměří na názorové rozdíly v české společnosti zastupované prezidentem a premiérem a dalšími členy kabinetu ve vztahu k českým přístupovým

rozhovorům k Evropské unii.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Pick, Otto; Handl, Vladimír. Zahraniční politika České republiky v letech 1993-2004 : úspěchy, problémy a perspektivy. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2004..

Pick, Otto, et al. Germany and East Central Europe since 1990. Praha : Karolinum, 1999. 329 s.

Kořán, Michal, et al. Česká zahraniční politika : aktéři, struktura, proces. Brno : Masarykova univerzita Brno, 2007. 151 s.

Korecký, Miroslav. Klaus a Havel : Ozvěny jedné války. Týden. 2009, 44, s. 1

Ort, Alexander. Česká zahraniční politika, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek. 2009.

Rozhovory s Václavem Klausem

Oficiální projevy Václava Klause

Rozhovory s Václavem Havlem

Oficiální projevy Václava Havla

Podpis studenta a datum

Schváleno

Datum

Podpis

Vedoucí bakalářského semináře

Garant oboru

Obsah

1. ÚVOD.....	2
2. TEORIE A AKTÉŘI ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY.....	5
2.1. <i>TEORIE POLITICKÉ ARÉNY.....</i>	5
2.2. <i>PRAVOMOCI PREZIDENTA REPUBLIKY.....</i>	7
2.3. <i>PRAVOMOCI VLÁDY.....</i>	10
2.4. <i>RATIFIKACE A VYJEDNÁVÁNÍ MEZINÁRODNÍCH SMLUV.....</i>	12
2.5. <i>ÚSTAVNÍ PRAXE.....</i>	14
3. EVROPSKÁ POLITIKA HLAVNÍCH AKTÉRŮ.....	17
3.1. <i>VÁCLAV KLAUS.....</i>	18
3.2. <i>JOSEF ZIELENIEC.....</i>	24
3.3. <i>OBČANSKÁ DEMOKRATICKÁ ALIANCE.....</i>	27
3.4. <i>VÁCLAV HAVEL.....</i>	30
4. ANALYTICKÁ ČÁST.....	35
4.1. <i>VLÁDA.....</i>	35
4.2. <i>PREZIDENT A VLÁDA.....</i>	39
4.3. <i>APLIKACE TEORIE POLITICKÉ ARÉNY.....</i>	42
5. ZÁVĚR.....	44
SUMMARY.....	47
POUŽITÁ LITERATURA.....	49
<i>PRIMÁRNÍ ZDROJE.....</i>	49
<i>SEKUNDÁRNÍ ZDROJE.....</i>	51
SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK.....	54

1. Úvod

Česká republika měla po svém vzniku relativně těžkou mezinárodní pozici, protože rozdělení Československa vzbudilo řadu rozporuplných reakcí a stejně tomu bylo i ve vztahu k Evropské unii. Po pádu železné opony měla Evropská unie velká očekávání v otázce zlepšení vzájemných vztahů se státy bývalého východního bloku a prohlubování integrace, ale vnitropolitická situace v jednotlivých zemích snižovala tato očekávání. V této době procházela Evropská unie zásadním prohlubováním integračního procesu, jako vstup v platnost Maastrichtské smlouvy, vytvoření jednotného trhu či přijetí tří nových členů v roce 1995. Její rozšíření o země bývalého komunistického bloku bylo sice často zmiňovanou otázkou, ale probíhající změny a zaostalost ekonomik postkomunistického bloku odkládaly odpověď na ni do blízké budoucnosti.

Česká republika krátce po svém založení procházela obdobím velkých změn. Vstoupila v platnost nová ústava, která vytvořila z České republiky parlamentní demokracii západoevropského typu s především reprezentativní rolí prezidenta republiky. Tím byl zvolen v roce 1993 Václav Havel, který tak navázal na svoji předešlou funkci v Československu. Tento bývalý disident byl hlavním zástupcem internacionalistického proudu české zahraniční politiky, který zdůrazňoval multilateralismus, důraz na evropský původ a humanistické ideály. Prvním premiérem České republiky byl Václav Klaus, ekonom, který upřednostňoval atlantický proud v zahraniční politice. Ten měl kořeny v neoliberalní ekonomickému přístupu von Hayeka. Jeho hlavním cílem bylo prosadit hospodářské, obchodní i národní zájmy a trvalé odmítání jakýchkoliv politických vazeb na Evropskou unii. Ministrem zahraničních věcí byl Josef Zieleniec, také ekonom, který ovšem tolik nedbal obchodních zájmů a spíše upřednostňoval bezpečnostní aspekty vztahů k Evropské unii. Významnou roli sehrála také Občanská demokratická aliance (ODA), jejíž členové vystupovali ve vládě velmi proevropsky a byli zástupci evropeistického proudu české zahraniční politiky, který podporoval plnou ekonomickou a politickou integraci do evropských struktur.

Hlavním cílem práce je sledování rozkolu zahraniční politiky a názorových rozdílů hlavních aktérů zahraniční politiky s důrazem na charakteristiku postojů prezidenta Václava Havla, premiéra Václava Klause a ministra zahraničních věcí Josefa

Zieleniece. Dalším je zodpovězení otázky, zda byla prosazována politika návratu do Evropy, který se vžil pro definici české zahraniční politiky v tomto období, a zda názorové neshody mezi prezidentem, premiérem a ministrem zahraničních věcí a rozdílné výklady pravomocí daných ústavou každého z aktérů sehrály významnou roli v procesu české integrace do evropských struktur.

Práce srovnává zahraniční politiku České republiky v oblasti evropské integrace v období Klausových vlád a dochází k předběžné odpovědi, že od roku 1992, kdy přestal mít prezident Václav Havel hlavní zásadní vliv na utváření české zahraniční politiky a ten přešel na vládu, se zahraniční politika roztříštila do více proudů, které byly zastupovány zejména prezidentem a premiérem a od roku 1995 i ministrem zahraničních věcí a stranou ODA.

Tato práce obsahuje tři hlavní kapitoly věnované české evropské integrační politice, kde první kapitola připraví nezbytný vědomostní a teoretický základ pro další části práce. První podkapitolou je vysvětlení teorie politické arény, která v této práci slouží k lepšímu pochopení vývoje české evropské politiky. Další podkapitola popíše jednotlivé pravomoci hlavních aktérů v zahraniční politice, na kterou naváže část popisující jednotlivé role aktérů při sjednávání i ratifikaci mezinárodních smluv a poslední podkapitola, která rozebere samotné dodržování textu ústavy a její fungování ve skutečnosti. Ve druhé kapitole jsou rozepsány jednotlivé názory a koncepce hlavních aktérů české zahraniční politiky v tomto období Václava Klause, Josefa Zieleniece, ODA a Václava Havla, vůči Evropské unii, jejímu procesu integrace a postavení, které by měla Česká republika v integrované Evropě zaujímat. Ve třetí kapitole je v práci provedena analýza a srovnání jednotlivých stanovisek hlavních aktérů nejprve uvnitř samotné vlády, potom její vztah s prezidentem republiky a za pomoci teorie politické arény práce vysvětluje jaký průběh měl politický dialog v České republice v otázce integrace do evropských struktur.

Časově bude tato práce umístěna do funkčního období vlád Václava Klause v letech 1992 až 1997, kdy byly utvářeny základy české zahraniční politiky. Jednou z prvních zásadních skutečností tohoto období a také české evropské politiky byl vstup asociačních dohod v platnost v únoru 1995. Asociované členství změnilo zásadním způsobem postavení České republiky vůči Evropské unii. Česká republika převzala řadu

prvků z evropského práva především v oblasti liberalizace obchodu a otevření trhu. Sblížení právních norem a otevření trhu bylo přímým důsledkem podpisu asociačních dohod. Z pohledu České republiky byly tyto dohody vnímány jako první konkrétní krok k plnohodnotnému členství, naproti tomu Evropská unie se snažila touto dohodou o zamezení požadavků na pevně daný harmonogram přijetí nových členů. Tito členové teprve byli čekatelé na statut kandidáta.¹ Dalším zásadním dokumentem byla oficiální žádost České republiky o vstup do Evropské unie z ledna 1996. Součástí žádosti byl i text memoranda vlády. Byl napsán v pozitivním duchu a členství v Evropské unii bylo označeno za cíl české zahraniční politiky. Samotná prohlášení vlády v memorandu a později programovém prohlášení vlády působily na vyjednávací partnery rozporuplným dojmem, protože česká integrační politika odmítala možnost sdílení suverenity s Evropskou unií.²

Volba tématu plynula z vlastního zájmu o českou zahraniční politiku a evropský integrační proces. Práce hodnotí, jestli rozkol v české zahraniční politice zásadním způsobem ovlivnil počátek českých přístupových rozhovorů a pomocí teorie politických arén vysvětluje, proč právě evropská politika mohla být tak silným tématem v politické agendě České republiky, která se potýkala s velkými transformačními problémy jak ekonomiky, tak společnosti.

Metodou této práce je komparace postojů hlavních aktérů české zahraniční politiky vůči české evropské integrační politice v letech 1992 až 1997. Cílem komparace je porovnat jednotlivé koncepce evropských politik hlavních aktérů za účelem vysvětlení rozkolu české zahraniční politiky ve vztahu k Evropské unii. Komparovány budou mezi sebou pouze samotné názory a postoje aktérů, protože na nich lze nejlépe prokázat názorovou roztříštěnost a nejednotu v oficiálním českém postoji. Porovnávány budou pouze jejich projevy a názory v době Klausových vlád, protože poté došlo ke značné změně oficiální české politiky a změně nejvýznamnějších aktérů.

¹ Černoch Pavel, „Česká integrační politika“, in *Zahraníční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy problémy a perspektivy*, ed. Pick Otto, Handl Vladimír et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů), 2004, 18.

² *Ibid.*, 21.

Práce vychází z primárních zdrojů. Jako hlavní zdroje pro získání samotných názorů a koncepcí evropské politiky hlavních aktérů posloužily jejich rozhovory s novinami a časopisy, ale hlavně jejich oficiální projevy na konferencích a různých příležitostech, které se týkaly Evropské unie. Tyto projevy byly základním pramenem, protože aktéři se zde do hloubky a uceleně věnovali problematice evropské integrace a české role v ní. Dalším zdrojem byly některé novinové a časopisové články od publicistů té doby a samotných aktérů, protože dokázaly velmi dobře zachytit nálady ve společnosti. Pro první teoretickou kapitolu byla nejdůležitější sekundární literatura, konkrétně učebnice veřejné politiky, ústavního práva a státovědy, komentáře k vytváření ústavy či odborné právní články, které poskytly základní rámec pro popsání jednotlivých pravomocí hlavních aktérů v české zahraniční politice. I někteří samotní autoři komentářů k ústavě se podíleli na tvorbě ústavy a ze svých zkušeností popisovali samotnou ústavní praxi.

2. Teorie a aktéři české zahraniční politiky

V České republice, stejně jako v jiných státech, je samotná tvorba zahraniční politiky jasně deklarována v jednotlivých pravomocích jejich aktérů v právním řádu České republiky. Úkolem této kapitoly je popsat jednotlivé kompetence hlavních aktérů české zahraniční politiky s důrazem na samotné dodržování konkrétních pravomocí v prvních letech existence České republiky a vytvořit teoretický základ pro vlastní analýzu zahraniční politiky v tomto období.

2.1. *Teorie politické arény*

Teorie veřejné politiky konkrétního typu politické arény umožňuje zkoumat také jednání, jeho podmínky a důvody k jednání politických aktérů v oblasti zahraniční politiky. Formování zahraniční politiky utváří také interaktivní proces střetávání různorodých aktérů, kteří prosazují své jednotlivé názorové koncepce. Pojem politických arén pomáhá bližšímu vysvětlení procesu tvorby zahraniční politiky,

především ve vztahu konkurence versus kooperace či vztahu konfliktu versus konsenzus.³

Klíčové pro pochopení souvislostí je vyřešení, na čem vlastně závisí vlastní politický proces vytváření agendy pro zahraniční politiku. Theodore J. Lowi formuloval jasnou odpověď: „Policy determines politics.“⁴ Což znamená, že obsah politiky určuje proces politického řešení problému. Dále základnu pro pochopení politických arén rozšířili svojí prací v souvislosti s tvorbou politiky Jordan a Richardson, kteří vymezili šest arén tvorby politiky, arénu veřejnosti, parlamentní arény, stranické arény, exekutivní arény, byrokratické arény a arény zájmových skupin, což umožnilo komplexní pohled na dynamiku procesu tvorby zahraniční politiky a inspirovalo k analytickému zobrazení procesů tvorby politiky jako interaktivní arény, vzájemně propojující a navzájem ovlivňující politické Arény, politické Aktéry a politické Agendy (model A-A-A).⁵ Tento model A-A-A ještě rozšiřuje klasické arény tvorby politiky (exekutiva, legislativa, politické strany) o další tři a to arénu veřejnosti, arénu byrokratickou a arénu zájmových skupin. Tři primární arény startují politický proces utváření politiky, ale zároveň jsou zřetelně institucionalizované a jsou vázány ustálenými pravidly.

Politici aktéři, kteří jsou vzájemně aktivní v interakcích mezi sebou uvnitř arén, navazují různé kontakty a udržují různou míru oboustranných vazeb, tím dochází k početným vnitro arénovým stykům, které mohou mít jak charakter pozitivní spolupráce, tak ostré konfliktní roviny k určitému bodu politické agendy.⁶

Politická agenda je definována jako souhrn určitých problémů, který se odráží ve vzájemné politické komunikaci uvnitř politických arén hlavních aktérů tvorby politiky. Tato agenda je potom neustále proměnlivě utvářena a proměňována novými nejrůznějšími otázkami či tématy, v nichž se kombinují jednotlivé dlouhodobé záměry s pragmatismem politiky jednotlivých aktérů.⁷

³ Potůček Martin, Vass László a Kotlas Petr, „Veřejná politika jako proces“, in *Veřejná politika*, Potůček Martin et al. (Praha: Sociologické nakladatelství, 2005), 47.

⁴ Fiala Petr a Schubert Klaus, *Moderní analýza politiky: uvedení do teorií a metod policy analysis* (Brno: Barrister & Principal, 2000), 69.

⁵ Potůček, „Veřejná politika“ 48-49.

⁶ *Ibid.*, 49.

⁷ *Ibid.*, 49.

V modelu A-A-A vystupuje nějaký problém do politické agendy tehdy, když nastává reálné politické střetnutí jak negativního, tak pozitivního smyslu. Samotná politická agenda je posléze vytvářena konkrétní komunikací mezi aktéry uvnitř arény a mezi sebou. Iniciátor z jakékoliv arény potom může vyvolat svým vystoupením nový bod politické agendy. Jeho námět může být specifikován jako problém a může být implementován do politické agendy, pokud svým tématem aktivizuje dostatečný počet potenciálních aktérů v politice. V očích jednotlivých aktérů posléze může být jeho vystoupení prvotním impulsem, který přeměnění samotnou diskusi o agendě a může být přenesen do jiné roviny, což umožní změnu definice základní otázky jiným způsobem preferujícím politické cíle jednotlivého aktéra.⁸

„Interaktivní model A-A-A se snaží zachytit neustálý, v jistém smyslu těkavý pohyb zrodu politické agendy, procházející stádii postupného převalování, přibližování a opětovného vzdalování jednotlivého impulsu od stavu, kdy prahová vůle aktérů posune řešení problému určitým směrem, aby poté nastalo jakési smrštění, kdy ochabne komunikační aktivita aktérů a problém se znovu ocitne vypuzen na okraj politického pohybu.“⁹

Teorie politických arén umožňuje lepší pochopení složitého procesu vytváření české evropské politické agendy, která procházela různými fázemi, jež se dají pomocí této teorie snáze definovat. Model A-A-A také pomůže vysvětlit vzájemný interaktivní vztah mezi hlavními aktéry a jejich vliv na průběh debaty v České republice o procesu evropské integrace a budoucím českém postavení uvnitř Evropské unie.

2.2. *Pravomoci prezidenta republiky*

Úvodem je potřeba podotknout, že již při tvorbě nové ústavy v letech 1991 až 1992 v oblasti postavení prezidenta republiky a jeho pravomocí v zahraniční politice se vedl spor o to, zda bude prezident republiky vykonávat funkci hlavy státu. Existovalo

⁸ Ibid., 50.

⁹ Ibid., 50.

několik návrhů. Prvním z nich počítal s tím, že funkci hlavy státu bude vykonávat předseda sněmu, tj. nejvyššího orgánu zákonodárné moci. Oponentním návrhem byla koncepce, která počítala se silným postavením předsedy vlády a jeho postavením v čele státu.¹⁰ Ze samotných úvah tvůrců ústavy je možno vyzorovat, že byla snaha o propojení některých základních pilířů dělby moci, zákonodárné i výkonné s funkcí hlavy státu, aniž by byla vytvořena funkce prezidenta republiky. Ve světle událostí v devadesátých letech se model spojení funkce hlavy státu s nejvyšším zástupcem exekutivy, který by zastupoval stát navenek, jeví jako nejvýhodnější, protože by byla zajištěna realizace jednotné zahraniční politiky a vláda by převzala jednoznačnou a plnou zodpovědnost v otázkách zahraniční politiky.¹¹

Mezinárodní právo přisuzuje reprezentativní postavení nejen prezidentovi republiky, ale i vládě s tím, že má pravomoc vést oficiální jednání s právními účinky s představiteli jiných států. Přesto všechny orgány států, které reprezentují stát v mezinárodních vztazích, získávají podle mezinárodního práva diplomatické výsady a imunity. Podle Úmluvy o předcházení a trestání zločinů proti mezinárodně chráněným osobám z roku 1973 má každý stát povinnost, přijmout nezbytná opatření k ochraně těchto osob a představitelů jiných států.¹²

Podle Ústavy České republiky z roku 1993 jsou pravomoci prezidenta vymezeny v článku 63, kde první odstavec jasně vyznačuje některé kompetence prezidenta republiky v otázkách zahraniční politiky. Druhý odstavec nevylučuje tu možnost, že zákon může prezidentovi přiznat i další pravomoci. Třetí odstavec určuje, že rozhodnutí prezidenta republiky vydané podle odstavce 1 a 2 vyžadují ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Čtvrtý odstavec potom přisuzuje rozhodnutím prezidenta republiky, které vyžadují spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády, odpovědnost vládě.¹³

Podle čl. 63 odst. 1 písm. a) Ústavy ČR zastupuje prezident republiky Českou republiku navenek, což znamená, že prezident reprezentuje Českou republiku. Hlava

¹⁰ Filip Jan, „Příprava Ústavy ČR v období do voleb 1992“, in *Pocta prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi CSc. k 70. narozeninám*, Jirásková Věra a Suchánek Radovan (Praha: Linde, 2004), 301-302.

¹¹ Vladimír Sedláček, Vladimír Mikule a Jindřiška Syllová, *Ústava České republiky: Komentář* (Praha: C.H.Beck, 2007), 457.

¹² Potočný Miroslav, *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část* (Praha: C.H.Beck, 1996), 124.

¹³ Česká republika, *Ústava České republiky*, hlava třetí, článek 63.

státu nepotřebuje pro vykonávání svých povinností v zahraničních vztazích nějakých zvláštních plných mocí, protože podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu je hlava státu vždy považována za zástupce státu bez dalšího.¹⁴ Prezident republiky reprezentuje stát navenek i při svých návštěvách v jiných státech a při návštěvách hlav cizích států v České republice i při svém vystupování na zasedáních mezinárodních organizací. I v těchto případech zastupuje stát, jeho politiku i stanoviska. Prezident republiky proto nemůže na nich vystupovat jako soukromá osoba se svými vlastními názory. Jeho názory a projevy nemusí být v tomto případě kontrasignovány a schvalovány vládou. Za jednotnou zahraniční politiku a za její jednotnou prezentaci navenek je zodpovědná vláda jako nejvyšší orgán výkonné moci. Obsah výkonné moci je především specifikován v kompetenčním zákoně. Prezident republiky je tedy i při těchto vystoupeních povinen dbát obsahu svého vystoupení, protože se zavázal zastávat svůj úřad v zájmu svého lidu a ve svých projevech je tedy limitován tímto slibem.¹⁵

Podle čl. 63 odst. 1 písm. b) Ústavy ČR prezident republiky sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Může ovšem přenést pravomoc sjednávání mezinárodních smluv na vládu nebo s jejím souhlasem na jednotlivé členy kabinetu. Souhlas vlády k přenesení pravomoci sjednávání mezinárodní smlouvy jednotlivými členy vlády vyžaduje ke své platnosti souhlas přijatého ve formě usnesení vlády.¹⁶ Tento čl. 63 odst. 1 písm. b) tedy předpokládá, že akt prezidenta týkající se přenesení pravomocí sjednávat mezinárodní smlouvy může být schválen dvěma způsoby. Buďto ve formě generálního zmocnění pro vládu sjednávat mezinárodní smlouvy nebo ve formě individuálního rozhodnutí v konkrétním případě, což umožní prezidentovi republiky si ponechat nadále v ostatních případech pravomoc sjednávat mezinárodní smlouvy.¹⁷

Podle čl. 63 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR je prezident republiky oprávněn přijímat vedoucí zastupitelských misí. Formulace této pravomoci vychází z Vídeňské úmluvy o diplomatických vztazích. Hlava státu má oprávnění přijímat vedoucí zastupitelských misí v době jejich nástupu do funkce, kdy jsou při této příležitosti předávány pověřovací listiny do rukou prezidenta republiky, které by měly být podepsané hlavou

¹⁴ Sládeček, „Ústava České republiky“, 457.

¹⁵ Pavlíček Václav et al., *Ústavní právo a státověda: II.díl Ústavní právo České republiky, část 2* (Praha: Linde, 2008), 494.

¹⁶ Sládeček, „Ústava České republiky“, 458.

¹⁷ Pavlíček, „Ústavní právo a státověda“, 491.

předávajícího státu. Pověřovací listiny opravňují vedoucího zastupitelské mise na území České republiky k vykonávání svého poslání. Pověřovací listiny také jasně stanovují, v jakém rozsahu smí vedoucí zastupitelské mise činit.¹⁸

Podle čl. 63 odst. 1 písm. e) Ústavy ČR prezident republiky pověřuje a odvolává vedoucí zastupitelských misí. Prezident republiky tak požívá kontrasygnované pravomoci jmenovat mimořádného a zplnomocněného velvyslance u hlavy přijímacího státu.¹⁹ Velvyslance prezidentovi doporučuje Ministerstvo zahraničních věcí (MZV). Velvyslanec se potom ujímá své funkce předáním pověřovacích listin do rukou hlavy státu, kde bude jeho mise vykonávána. Pro platnost pověřování a odvolávání vedoucích zastupitelských misí je potřeba k platnosti vždy kontrasygnace předsedy nebo jiného člena po usnesení vlády. Tato úmluva se týká i postavení hlavy státu na území cizího státu. Prezident republiky jako hlava státu požívá imunitu a výsady v rozšířeném rozsahu než diplomatičtí činitelé. Jeho postavení upravuje mezinárodní právo veřejné. Mezi nejvýznamnější součásti této mezinárodní úmluvy patří právo vykonávat svou funkci i v době pobytu na území cizího státu, včetně práva podepisovat zákony a jmenovat státní funkcionáře, svoboda styku s orgány vlastního státu i jiných států bez jakékoliv cenzury či vynětí z trestní a civilní jurisdikce státu pobytu.²⁰

2.3. Právní moc vlády

Ústava koncentruje postavení vlády ve své třetí hlavě o moci výkonné a je upravené zejména pod články s nadpisem vláda.(čl. 67 až čl. 80). Vláda je nejvýznamnějším aktérem české zahraniční politiky. Toto postavení je jasně definováno Ústavou ČR, která ji nazývá „vrcholným orgánem výkonné moci“.²¹ Znamená to, že vláda je ústředím veškeré exekutivy, celé výkonné moci, jež sjednocuje, usměrňuje, kontroluje a nese za ni plnou politickou odpovědnost. Ústavně sporné je proto postavení

¹⁸ Šimíček Vojtěch, *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky* (Brno: Masarykova univerzita, 2008), 208.

¹⁹ Sládeček, „Ústava České republiky“, 460.

²⁰ *Ibid.*, 145.

²¹ Česká republika, *Ústava České republiky*, třetí hlava, článek 67.

jiných státních orgánů, které působí jako orgány výkonné moci, avšak jsou podle konkrétní zákonné úpravy činěny v různé míře na vládě nezávislymi.²²

Předseda vlády má z hlediska vlády klíčové postavení. Podle čl. 77 odst. 1 Ústavy předseda vlády organizuje činnost vlády, vystupuje jejím jménem a vykonává další činnosti, které jsou mu svěřeny Ústavou nebo jinými zákony. Tímto ustanovením je zajištěno postavení předsedy vlády jako osoby, která stojí v čele vlády a jako ústavního činitele. Při organizování činnosti vlády má určující vliv na pořad projednávaných záležitostí, ale při vystupování jménem vlády by měl dbát na celkovou vůli vlády, jak byla projevována při jejím sborovém rozhodování.²³

Podle čl. 2, odst. 1, čl. 5 a čl. 6 se vláda jako jeden z ústavních orgánů podílí na procesu tvorby vrcholné politické vůle ve státě, čímž sleduje určitou politickou představu o nejvhodnějším uspořádání veřejných záležitostí. Obecným dokumentem, vyjadřujícím konkrétní politické zaměření vlády v jednotlivých oblastech správy státu a života společnosti, je zpravidla programové prohlášení vlády, které vytyčí cíle a priority vládní politiky v jednotlivých oblastech tak, aby měla veřejnost povědomí o zásadním politickém směřování vlády, ale není žádným legislativně závazným dokumentem.

Vrcholné postavení vlády v rámci výkonné moci obecně platí i ve vztahu k prezidentovi republiky. Ústavní konstrukcí výkonu některých prezidentových pravomocí, resp. vydávání jeho rozhodnutí, je však tento obecný princip velmi oslaben. Podle Pavlíčka lze dokonce říci, že pravomoci prezidenta republiky vykonávané jím podle čl. 62 Ústavy z něj činí ústavní orgán na vládě zcela autonomním, který může v těchto oblastech sledovat vlastní politiku nezávislou na vládě.²⁴

Vláda jako taková má na starost formulaci politik, tedy i zahraniční politiky. Celé spektrum aktivit směrem do zahraničí je pokryto pomocí ministerstev, která mají jasně definováno pole působnosti v kompetenčním zákoně. Kromě ministerstev vláda zřizuje pro podporu své činnosti poradní a pracovní orgány. Z nich nejvýznamnější roli mají Bezpečnostní rada státu a Legislativní rada státu.

²² Pavlíček, „Ústavní právo a státověda“, 529.

²³ Ibid., 542.

²⁴ Ibid., 558.

Ministerstvo zahraničních věcí je ústředním orgánem pro oblast zahraniční politiky, v jejímž rámci koordinuje zahraniční rozvojovou pravomoc a koordinuje vnější ekonomické vztahy a jeho okruh působnosti je upraven v zákoně č.2/1969 Sb. Ministerstvo zahraničních věcí zabezpečuje vztahy České republiky k ostatním státům, mezinárodním organizacím a integračním uskupením, koordinuje aktivity vyplývající z dvoustranné a mnohostranné spolupráce a vytváří koncepci, čímž určuje směr, kterým se v dohledné době bude zahraniční politika určovat.²⁵

MZV definuje svoji činnost jako snahu o to, aby vystupování České republiky navenek bylo co nejvíce jednotné a byly dodržovány právně závazné mezinárodní smlouvy pro ČR. Dále zabezpečuje samotnou přípravu, sjednávání a vnitrostátní koordinaci při vyjednávání mezinárodních smluv i dohod a hlídá samotné dodržování a provádění mezinárodních smluv a dohod. Organizace ministerstva je velmi proměnná, ale jako základní rozdělení můžeme identifikovat složku funkční a teritoriální.²⁶ Teritoriální sekce řídí a organizují bilaterální vztahy. Jednotlivé obory se podílejí na formování zahraniční politiky vůči danému státu, vytváření strategických koncepcí pro budoucí spolupráci a procesu ujednávání bilaterálních dohod.

2.4. Ratifikace a vyjednávání mezinárodních smluv

V této podkapitole bude rozebrán proces ratifikace a vyjednávání mezinárodní smlouvy v České republice, protože samotná vyjednávání vedená s Evropskou unií byla provázena různými dohodami, smlouvami a přihláškami. Je proto nezbytné vyjasnit, který aktér má pravomoc vést jednání s Evropskou unií, a který by do těchto vyjednávání neměl zásadním způsobem zasahovat, protože to nenáleží do jeho kompetencí.

Pravomoc sjednávat a ratifikovat mezinárodní smlouvy svěruje Ústava v čl. 63 odst. 1 písm. b) prezidentu republiky. Jakákoli rozhodnutí činěná při vyjednávání a

²⁵ Gerloch Aleš, Hřebejk Jiří a Zoubek Vladimír, *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva* (Praha: Prospektrum, 2002), 219.

²⁶ „Organizační struktura Ministerstva zahraničních věcí“, oficiální stránka Ministerstva zahraničních věcí, http://www.mzv.cz/file/73008/Visio_OrganogramMZV_12._4._2011.pdf (staženo 26.4.2011).

ratifikaci mezinárodních smluv jsou tedy v kompetenci prezidenta republiky, které vyžadují ke své platnosti spolupodpis předsedy nebo jiného pověřeného člena vlády. Prezident republiky může přenést sjednávání mezinárodních smluv s kontrasignací na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy. Václav Havel tak učinil ve svém rozhodnutí č. 144/1993 o sjednávání mezinárodních smluv z 28. dubna 1993, ve kterém přenesl na vládu sjednávání a schvalování mezinárodních smluv dvoustranných a mnohostranných, které nevyžadují souhlas Parlamentu, přístup k nim a jejich přijetí. Na člena vlády, pověřeného řízením příslušného ministerstva nebo jiného ústředního orgánu státní správy, přenesl sjednávání a schvalování mezinárodních smluv dvoustranných a mnohostranných, které svým významem nepřesahují rámec působnosti ústředních orgánů státní správy, přístup k nim a jejich přijetí.²⁷ Tím se mezinárodní smlouvy dělí na smlouvy prezidentské,²⁸ vládní,²⁹ a ministerské.³⁰

MZV je z praxe hlavním vyjednavatelem při přípravě mezinárodních smluv. Tato ústavní zvyklost plynoucí ze zákona o zřízení ministerstev z roku 1969, kde je ministerstvo zahraničních věcí chápáno jako ústřední orgán státní správy v dané oblasti. Tento ústavní obyčej ovšem není plně závazný, protože v případě rozporu má přednost psaná ústava před zvyklostí. Zákon o ministerstvech zmiňuje působnost MZV v koordinaci a zabezpečování přípravy, sjednávání a vnitrostátního projednávání mezinárodních smluv a dohod.³¹ Působnost MZV lze uplatnit pouze v tom případě, že pravomoc bude přenesena prezidentem republiky, protože obecně zákon nemůže předat kompetenci ministerstvu, pokud to Ústava ČR jasně nedeclaruje.

V procesu ratifikace a vyjednávání mezinárodních smluv vyvstávají některé problematické otázky, které s danou problematikou souvisejí. V souvislosti s postavením prezidenta v procesu uzavírání mezinárodních smluv vyvstává klíčová otázka, zda prezident může odmítnout ratifikovat mezinárodní smlouvu, ke které dal parlament svůj souhlas. Podle teorie mezinárodního práva opravňuje schválení parlamentu prezidenta republiky smlouvu ratifikovat, ale nezavazuje ho k tomu.

²⁷ Havel Václav, *Rozhodnutí prezidenta republiky o sjednávání mezinárodních smluv*, 144/1993 Sb.

²⁸ Vyžadují souhlas Parlamentu a prezident jejich vyjednávání nepřenesl.

²⁹ Nevyžadují souhlas Parlamentu a může je dle rozhodnutí prezidenta vyjednat vláda.

³⁰ Nevyžadují souhlas parlamentu a týkají se jen jednoho rezortu, kde sjednává a schvaluje smlouvu člen vlády.

³¹ Česká republika, *zákon č. 2/1969 Sb. O zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ve znění zákona č.21/1993 Sb.*

Odkládání ratifikace by ovšem vyvolalo odpovědnost státu, protože podpis smlouvy sice nezakládá povinnost státu smlouvu ratifikovat, ale předpokládá předložení smlouvy místům, která mají rozhodnout o jejím přijetí nebo odmítnutí.³² Z hlediska platného českého práva nelze akt ratifikace smlouvy prezidentem nijak nahradit. Dle čl. 7 odst. 2 Vídeňské úmluvy umožňuje zastupování státu z titulu své funkce také předsedovi vlády a ministrowi zahraničních věcí. Toto ustanovení je platné pouze v tom případě, kdy jsou oprávnění dle vnitrostátního práva daného státu.³³

Podle JUDr. Zdeňka Koudelky „vláda nemá právní mechanismus jak donutit prezidenta k podpisu mezinárodní smlouvy, kterou podepsat nechce.“³⁴ Jediná možnost jak tento spor vyřešit by bylo dle Z. Koudelky vyvolání kompetenčního sporu u Ústavního soudu ČR o to, zda je prezident republiky povinen smlouvu schválenou parlamentem ratifikovat. Uvedený spor by byl řešen podle postavení prezidenta republiky v ústavním řádu ČR. Prezident by poté mohl vyslovit nesouhlas s právními závazky, ke kterým se Česká republika ve smlouvě zavazuje. Dle ústavního řádu přesto prezident republiky nemůže navzdory vládě a parlamentu prosadit svou představu zahraniční politiky, protože by to nebylo v souladu s českým právním řádem. Prezident v tomto případě pozbývá politickou odpovědnost a nadále podle JUDr. Jana Wintra vyvstává deficit legitimacy prezidentského úřadu ve srovnání s vládou a parlamentem, protože princip vlády většiny nelegitimizuje prezidenta jako nositele samostatné politické linie.³⁵

2.5. Ústavní praxe

Přestože se většina členů České národní rady v prosinci 1992 vyslovila pro přijetí nové ústavy, která přeměnila Českou republiku v parlamentní demokracii, nebylo již pár týdnů po založení nového státu pochyb, že se politická realita České republiky

³² Ondřejek Pavel, „Role prezidenta republiky při sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv“, *Jurisprudence* 18, č. 1 (2009): 46-55.

³³ Potočný, „Mezinárodní právo veřejné“, 218.

³⁴ Koudelka Zdeněk, „Prezident, vláda a mezinárodní smlouvy“, in „Aktuální ústavněprávní otázky výkonné moci: sborník z konference na PF MUNI v Brně“ (Brno: Masarykova univerzita, 2005), 71.

³⁵ Wint Jan, „Prezident republiky jako reprezentant státu, garant řádu a moderátor politických sporů“, in *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*, ed. Šimíček Vojtěch (Brno: Masarykova univerzita a Mezinárodní politologický ústav, 2008), 25.

bude lišit od modelu daného v ústavě. „Člověk řekne vládu – znamená to Klaus. Řekne ODS - znovu Klaus. Reforma – Klaus. Založení České republiky – Klaus. A Česká republika sama – jistě vedle Václava Klause je tu také Václav Havel, bedlivý pozorovatel Klause.“³⁶

Fakticky již první roky v České republice byly vystaveny spornému mocenskému postavení premiéra. Nehledě na opětovné rozepře s Havlem nenarazil Klaus na skoro žádný politický odpor, neboť především ty instituce, které vláda kontrolovala a měly stát proti ní, byly v situaci, kdy jejich funkce v nově utvořeném politickém systému republiky nebyly brány vážně.³⁷

Důvody pro to, že se prezident republiky Václav Havel neřídil kompetencemi danými v ústavě, ale že se aktivně zapojoval jak do koncepční, tak každodenní roviny politického rozhodovacího procesu v České republice, spočívají ve dvou základních faktorech.

Jedním z nich je příslušnost Havla v jeho předchozím životě a jeho chápání politiky i úřadu prezidenta republiky, které je sotva slučitelné s typickou rolí prezidenta v parlamentní demokracii. Dále vyrostl v politickém a kulturním prostředí, které bylo silně ovlivněno myšlenkami první Československé republiky. Havel potom ve vedení svého úřadu po roce 1989 veřejně odkazoval na prvního československého prezidenta Masaryka a převzal i jeho velkorysé chápání pozice prezidenta v parlamentním zřízení. Také Masaryk striktně nedodržel ústavu a pomocí institucí, které nebyly vyřčeny v československé ústavě, měl výrazný vliv na každodenní politiku.³⁸

Dalším výrazným faktorem z Havlova života, který beze sporu zásadním způsobem ovlivnil jeho způsob vedení úřadu, byla jeho zkušenost disidenta. Havlova esej *Moc bezmocných* obsahuje zásadní elementy koncepce politiky, která se stala hlavním motivem takzvané *Antipolitiky* - Havlova politického vystupování po roce 1989. Základ tohoto disidentského politického myšlení tvoří požadavek, aby vlastní jednání politika nevycházelo z oportunistického smýšlení, ale aby morální a etické

³⁶ Hoffman Ivan, „Jak chválit Václava Klause“, *Respekt* 4, č. 10 (1993): 3.

³⁷ Především nedostatečná role Parlamentu České republiky.

³⁸ Fibich Jindřich, „Vize Václava Havla o demokracii a demokratismu“, *Mezinárodní vztahy* 32, č. 4 (1997): 67-75.

přesvědčení bylo nejvyšší směrnicí pro vlastní jednání.³⁹ Tomu také odpovídá to, že se Havel nikdy netajil tím, že se především více cítil jako spisovatel a intelektuální pozorovatel než jako politik a z toho částečně vyplývalo i jeho chování při zastupování úřadu prezidenta republiky, kdy i v této pozici upřednostňoval své disidentské hodnoty před reálnou politikou.

Jak na základě Havlova chápání úřadu a politiky, tak rozdílností mezi vlastním vnímáním a reprezentativní rolí, kterou mu česká ústava přiřkla, překračoval Havel zřetelně hranice svého úřadu v prvních letech existence samostatné České republiky. Česká ústavní praxe nemohla být označována jako bezvýhradné prosazování parlamentního systému, protože se značně odlišovala od politické reality. Vytváření kompromisů a konsensu mnoha politických aktérů nepokládalo základy politickým rozhodnutím, ale naopak se česká vnitřní i zahraniční politika často vyznačovala rozporem, který nebyl překonán pomocí komunikačních a hlasovacích postupů. Vedl naopak buďto k dlouhotrvajícím vzájemným přestřelkám a nevraživosti mezi aktéry nebo k rozhodnutí jednoho politika, v drtivé většině případů premiéra Klause, které vedlo k jednostrannému vyřešení problému.

Přestože je Ústava České republiky v oblasti pravomocí prezidenta republiky velmi podrobná a výslovně definuje jeho kompetence v zahraniční politice, není tomu tak jednoznačně u vlády, která přesto, že je nejvyšším orgánem výkonné moci, nemá explicitně jmenované své pravomoci. Zejména kvůli tomu docházelo zejména v prvních letech po vstupu ústavy v platnost k nejasnému výkladu určitých pravomocí jednotlivých aktérů české zahraniční politiky. Nejdůležitějším zásahem do rozdělení kompetencí v tomto období bylo Rozhodnutí prezidenta o sjednávání mezinárodních smluv č. 144/1993 Sb., kterým prezident převedl svoji pravomoc vyjednávání mezinárodních smluv danou ústavou na vládu a ta se tím stala hlavním vyjednávačem a partnerem pro Evropskou unii při jednáních. Prezident svými vyjádřeními či projevy ovšem i přesto zasahoval do české zahraniční politiky vůči Evropské unii.

³⁹ Havel Václav, „esej Moc bezmocných“, oficiální stránky Václava Havla, http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=72_clanky.html&typ=HTML (staženo 6.5.2011).

3. Evropská politika hlavních aktérů

Česká evropská politika byla vedle snah o integraci do západních vojenských struktur a vyřešení bilaterálních problémů především historických otázek hlavním tématem v české zahraniční politice. Evropská politika se i díky geostrategické poloze České republiky, jež přímo sousedila se dvěma členy Evropské unie Německem a Rakouskem a neustálému nárůstu vzájemného obchodu s členskými státy unie, stávala významná i pro samotné aktéry v zahraniční politice a ti se stále více vyjadřovali k evropské integraci.

Hlavními aktéry v Evropské politice byli prezident republiky Václav Havel, dramatik, bývalý disident a první prezident České republiky, předseda vlády Václav Klaus, ekonom, předseda nejsilnější listopadové politické strany a první premiér České republiky, Ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec, ekonom a spoluzakladatel Občanské demokratické strany (ODS) a jednotliví zástupci z Občanské demokratické aliance (ODA) Vladimír Dlouhý, ministr průmyslu a obchodu, Jan Kalvoda, předseda strany a Pavel Bratinka, náměstek ministra zahraničních věcí. V této kapitole budou rozebrány jednotlivé názory hlavních představitelů v české zahraniční politice, protože právě oni byli hlavními vnějšími reprezentanty České republiky a vzhledem k tomu, že ještě nebyl úplně etablován český politický systém, tak hlavní roli ve vytváření politické agendy měli významní aktéři, jejichž koncepty budou dále v této části práce zkoumány.

Jednotlivé nejasnosti v pravomocích hlavních aktérů české zahraniční politiky se velmi výrazným způsobem projeví právě v evropské politice, ačkoliv prezident přenesl pravomoc vyjednávání mezinárodních smluv tedy i negociace s Evropskou unií na vládu, tak se aktivně svými projevy podílel na budování českého obrazu vůči Evropské unii a nepřímo zasahoval do rozhovorů s unií a vnímání České republiky v západní Evropě. Přestože byl prezident republiky při těchto projevech povinen dbát obsahu svého vystoupení, protože se zavázal zastávat svůj úřad v zájmu svého lidu a ve svých projevech byl tedy limitován tímto slibem a musel konzultovat obsah svých vystoupení s vládou, což ovšem Václav Havel nedodržel a významným způsobem se odlišoval od oficiálního stanoviska vlády.

Cílem této kapitoly je ukázat, jaké pozice zastávali hlavní aktéři české zahraniční politiky ve dvou Klausových vládách ve vztahu ke koncepčním otázkám evropského integračního procesu a postavení České republiky v něm, na jakých předpokladech, názorech a politických strategiích stavěli nejvýznamnější představitelé svoji evropskou koncepci a do jaké míry může být obhajována teze, že v počátečních letech samostatné České republiky se její politika vůči Evropské unii rozdrobila do několika názorových proudů zastupovaných významnými aktéry české zahraniční politiky.

3.1. Václav Klaus

Přestože ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec upozorňoval přední české politiky, aby byl v základních otázkách českého vztahu k Evropské unii nalezen konsensus, byla následována linie vytyčená premiérem Václavem Klausem. Ačkoliv si Klaus za cíl vytyčil vstup do Evropské unie, otevřeně kritizoval Evropskou unii doma i v zahraničí. Opakovaně zdůrazňoval, že před východním rozšířením Evropské unie musí být provedeny zásadní reformy. Klaus tím vzbuzoval otázky, zda je hlavním problémem českého vstupu do Evropské unie splnění Kodaňských kritérií nebo zda Češi vůbec do Evropské unie vstoupit chtějí.

Základy těchto zdánlivých protikladů v evropské politice premiéra byly položeny ve vztahu mezi vstupem do Evropské unie a Klausovým ekonomickým pragmatismem. Jeho koncepce transformačního modelu byla konfrontována s neslučitelností zahraničně politického cíle vstupu do Evropské unie. Klaus zjevně upřednostňoval vnitřní politiku a byl nucen vytvořit ke svému modelu i nový evropský kurz, který vedl k silným diskusím i mimo Českou republiku.

První výrazná část Klausovi kritiky Evropské unii pocházela z ekonomicko politického liberalismu Friedricha von Hayeka. Vzhledem k Hayekovu pojetí trhu jako spontánního řádu se Klaus stavěl proti stávajícím evropským institucím, především Evropské komisi, a varoval před „přeregulací“ evropského vnitřního trhu. Klaus ve svých názorech odsuzoval chybný systém státních intervencí a státu sociálního

blahobytu, který nechával rozhodovat lobbystické skupiny a pouze vytvářel umírněnou formu socialismu.⁴⁰

Klaus spatřoval nejvýraznějšího aktéra této špatně vedené hospodářské politiky v evropských institucích, „které se nás pokoušejí dirigovat a přetvářet, protože nám chtějí vnutit jejich vlastní hodnoty, předsudky a zájmy.“⁴¹ Klaus považoval těsné spojení mezi mírou svobody trhu a obchodu jako zásadní předpoklad pro úspěšné fungování Evropy v budoucnosti, kde by bylo upuštěno od přebytečného státního vměšování do života lidí a jejich hospodářské aktivity. Centrálním pojmem v Klausově propagovaném integračním modelu byl volný obchod, který by měl zůstat nenarušen od nadnárodních regulací.⁴²

Vedle ekonomického liberalismu podporoval Klaus také liberální koncept svobodné společnosti. Základ této společnosti tvořil jednotlivec, který byl absolutně nadřazený společnosti. Z důvodu tohoto liberálního pojetí společnosti Klaus odsuzoval již existující regulaci společnosti v sociální a ekologické politice Evropské unie a považoval to jako projev dočasné idealistické módní vlny.⁴³

Klausova kritika se nevztahovala pouze na málo liberální hospodářskou politiku Evropské unie. Dalším výrazným argumentačním proudem v jeho europolitickém konceptu byla snaha o zachování národního státu. Výchozím bodem jeho argumentace byl předpoklad, „že úspěch evropského integračního záleží na objevení silných motivů identity, ne na jejich opomíjení nebo na něčích zbožných přáních.“⁴⁴ Evropská myšlenka není podle Klause dostatečně silná, pokud by byla srovnávána s idejemi národního státu, protože ještě zatím žádná evropská identita nevznikla a pouze národní stát může lidem nabídnout možnost identifikace. Evropská integrace by se tedy měla opírat o národní stát.⁴⁵

⁴⁰ Klaus Václav, „Integrace České republiky do evropských struktur“ (příspěvek přednesený v rámci Konference Evropa a my, Praha, 13. května 1994), in *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1994), 355-357.

⁴¹ Ibid.

⁴² Klaus Václav, „Volný obchod: Slovensko a merkantilismus“, *Lidové noviny*, 3. prosince 1994.

⁴³ Klaus Václav, „Projev předsedy vlády Václava Klause“ (příspěvek přednesený v rámci Konference Mezi supranacionalismem a regionalismem, Praha, 10. června 1994, in *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1994), 454-457.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

Druhý klíčový pojem Klausovi evropské koncepci tvořila státní rozmanitost, která byla po přijetí Maastrichtské smlouvy narušena a vedla k silným identifikačním problémům, které měly za následek spíše desintegraci integračního vývoje. „Vidíme dobře, že celá řada evropských zemí najednou objevuje, že jim je přece jenom bližší košile než kabát, že jsou dříve Francouzi než obyvateli Evropského společenství. Z toho důvodu se najednou začíná vytahovat národní karta daleko více, než se z prohlášení těch či oněch politiků zdálo v minulosti.“⁴⁶ Tímto Klaus vyjádřil své obavy o propojení evropského kontinentu a svoji skepsi proti dalekosáhlé integraci.

Zároveň Klaus zdůrazňoval, že tato situace může znamenat i problémy identity v takové situaci i pro Čechy. Česká republika stála po konci studené války stejně jako všechny ostatní postkomunistické státy před dvěma úkoly: Najít svoji vlastní identitu a znovu se bezprostředně neztratit na cestě do Evropy⁴⁷ a za druhé vedlo rozdělení Československa k hledání vlastní identity, protože se Češi více ztotožňovali s bývalým Československem a méně s nově vzniklým státem. Tento proces hledání identity neměl být podle Klause zatížen požadavkem na vytvoření evropské identity.⁴⁸

Liberální a nacionálně konzervativní myšlenky byly spojeny v Klausově přesvědčení, že pouze národní stát může zaručit ekonomický liberalismus. Národní stát staví do protikladu vůči regionům nebo nadnárodním státům, které jsou kvůli své teritoriální velikosti a komplexnosti daleko od ideální formy organizace, neboť různé malé a velké organizace inklinují k intervencionalismu, konstruktivismu a regulacím.⁴⁹ Pro premiéra tedy zůstal národní stát základním principem budoucí architektury Evropy.

Klaus také velmi často překvapivě srovnával Českou republiku s některými členskými státy Evropské unie. Již v polovině devadesátých let 20. století se vyjadřoval optimisticky ohledně splnění ekonomických podmínek pro vstup do Evropské unie a dokonce konvergenčních kritérií pro přistoupení do měnové unie. Před evropskou

⁴⁶ Klaus Václav, Rozhovor, Denní telegraf, 12. února 1994.

⁴⁷ Klaus Václav, „Mezi supranacionalismem a regionalismem“.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

vládní konferencí, která měla jednat ohledně reformy Evropské unie, se Klaus vyjádřil, že potřebná kritéria pro rozšíření budou z české strany včas splněna.⁵⁰

V pozadí této zdánlivě si protiřečící evropské linii, která na jedné straně usilovala o brzký vstup do Evropské unie, a na druhé byla neustále opakovaně přednášená kritika současného vývoje v Evropské unii s vzájemnou neslučitelností mezi cílem vstoupit do Evropské unie a konceptu, který Klaus prosazoval ve svém vnitropolitickém transformačním procesu v České republice.

Jako nejdůležitější základy své ekonomicko politické transformační strategie označoval Klaus stále to, že se stát v každém případě musí pokusit zdržet silných zásahů pomocí sociálního inženýrství do rozvoje společnosti a ekonomie. Ve svém projevu před Evropskou radou popsal Klaus svoji transformační strategii jako důsledný sled kroků liberalizace cen, radikálního odstranění státních subvencí pro zaměstnavatele, vyrovnané finanční politiky a státního rozpočtu, liberalizaci zahraničního obchodu, rychle následované privatizací majetku ve státním vlastnictví, reformy státního sociálního systému a ponechání státní podpory pouze pro lidi na hranici chudoby. V žádném případě by neměl stát ustoupit lobbystickým a zájmovým skupinám či odborům, aby nedošlo k makroekonomické destabilizaci, deformaci trhu nebo k prodloužení cenové liberalizace.⁵¹ Teprve když dá člověk do souvislostí, že Klaus svoji neoliberální rétoriku podpořil velmi malým množstvím činů a především Klausem zavedená kupónová privatizace vedla ke konfliktům s evropskou soutěžní politikou, není možno přehlédnout, že zanedbávání právní regulace finančních trhů, pracovního práva nebo regionální samosprávy odpovídaly k záměrné taktice premiéra.

Z jeho vyjádření ke kontinuitě suverénního státu je pozorovatelné, že Klausův evropský postoj proti rozpuštění národních států odpovídá tomu, že po celé své legislativní období zabraňoval vytvoření samostatných územních celků v České republice. Zároveň tato politika hrála důležitý element v Klausově evropském konceptu.

⁵⁰ „Vždy jsem říkal, že rozšíření unie je dvoustranný proces, pro nějž se musí udělat jak něco na naší straně, tak na straně Evropské unie. Jsem plně přesvědčen, že na členství do roku 2000 budeme připraveni. Něco jiného je, jak se vyvíjí situace uvnitř Evropské unie.“ Klaus Václav, Rozhovor, Mladá fronta dnes, 14. listopadu 1995.

⁵¹ Klaus Václav, „Europe, Our Visions and Our Strategies“ (příspěvek přednesený před parlamentním shromážděním Evropské rady, Štrasburk, 30. ledna 1995), in *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1995), 30-39.

Tento kalkul spočíval především v úvaze, že realizaci jeho transformační strategie bude moci prosadit pouze pomocí kompromisů a když rozhodovací pravomoc zůstane v co největší míře na státní úrovni.⁵² V této perspektivě vypadal transfer suverenity do Bruselu jako ohrožení vnitrostátních plánů. Ačkoliv Klaus obhajoval národní stát, odpovídalo to jeho vnitropolitické strategii.

Předně přicházel argument, že národ, jehož národní historie se vyvíjela po dlouhá staletí, se teprve před krátkou chvílí zbavil vnitro a zahraničně politického diktátu a není připraven znovu odevzdat nově nabytou suverenitu do rukou nadnárodní organizace. Dále Klausovo zdůrazňování, že národní stát nabízí občanům pravou možnost identifikace, bylo podpořeno průzkumy veřejného mínění, kde se drtivá většina občanů ztotožňovala s národním státem.⁵³

S ohledem na identitu českého národa a jeho národně státní význam se Klaus kriticky vymezoval vůči Bruselu. V této perspektivě nebylo rozčilení nad politickou a ekonomicky mnohonásobnou přesilou Evropské unie nic jiného, než další element v Klausových snahách o vštěpení nové identity mladému českému státu. Klaus se velmi intenzivně podílel v rámci ODS na hledání odpovědi na otázky: Kdo jsou Češi, kde leží původ českého státu nebo které byly základní historické momenty v českých dějinách či co bude Česká republika v rámci Evropské unie činit. V tom ohledu používal Klaus někdy historických mýtů a stereotypů, které dramaticky prezentoval před Čechy, aby zvýšil jejich sebedůvěru, což by mu pomohlo k úspěšnému zvládnutí ekonomických a sociálních změn ve společnosti.

Z těchto důvodů stavěl Klaus svoji evropskou rétoriku na potvrzení a aktualizaci určitých českých mýtů. Na druhou stranu zosobňoval premiér zjevné prolomení určitého prvku českého vnímání v zahraničí. Proto Klaus apeloval při svých evropských projevech na kolektivní důvěru, která Čechům umožňovala přírodně daný demokratický, individualistický a liberální charakter, který bránil individuální a nacionální svobodu a zdánlivě intervenoval do politiky Evropské unie v této oblasti.

⁵² Klaus Václav, „Mezi supranacionalismem a regionalismem“.

⁵³ Nedomová Alena a Kostecký Tomáš, *Národní identita* (Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996), 12.

Klausovo kritické láteření proti Evropské unii bylo způsobeno vehementní snahou o vzbuzení a posílení pozitivních prvků v českém sebepojetí. Na druhou stranu se také zároveň snažil o výraznou změnu hodnocení některých negativně hodnocených českých povahových vlastností a usiloval o vytvoření jejich nového pozitivního obrazu. Zde patří zejména tradiční česká křivda o Mnichovské dohodě a opětovně posilovaná role oběti, která neustále prostupovala interpretací českých a evropských dějin. Ačkoliv byla Česká republika v mezinárodní politice označována oproti Československu jako menší stát s nižším vlivem i větší mírou závislosti na ostatních státech a navíc se dostala do pozice žadatele o vstup do Evropské unie, vystupoval Klaus v zahraniční politice proti předsudkům o typickém češství.

Klaus odmítal, jako typický český Švejk, prosazení pomocí drobných podvodů a nenápadností. Vystupoval proti Evropské unii sebevědomě a zavrhoval pasivní roli českého státu jako oběti, která bude přijímat všechno, co ostatní státy rozhodnou. Klaus neustále výslovně odmítal opakování situace v Mnichově: „Musím jednoznačně prohlásit, že prohloubení Evropské unie bez nás není a nemůže být žádným vítězstvím.“⁵⁴

Z Klausova evropského konceptu můžeme konstatovat, že jeho rétorika byla od roku 1993 ovlivněna viditelným paradoxem, že premiér země, jejímž zahraničněpolitickým cílem byl vstup do Evropské unie, pravidelně kritizoval Evropskou unii v jejích fundamentálních otázkách. Vysvětlení pro tento paradox nabízí konstatování, že politický koncept, který Klaus s ohledem na vnitropolitický transformační proces zastával, téměř odporoval cíli české zahraniční politiky rychle vstoupit do Evropské unie. Kvůli velkému počtu regulací v evropském vnitřním trhu a skoro ve všech politických oblastech, jež odporovaly Klausovu liberálně ekonomickému modelu, musel premiér s ohledem na budoucí přenos suverenity, ke kterému se členské státy v Maastrichtské smlouvě zavázaly, bojovat za co nejmenší přesun pravomocí do Bruselu, aby si podržel potřebné kompetence k prosazení svého transformačního modelu. Zřetelný konflikt cílů mezi vnitropolitickým konceptem a zahraničněpolitickým úmyslem vstupu do Evropské unie vyřešil Klaus ve prospěch svých vnitropolitických plánů. Současně také Klaus využíval svoji evropskou politiku

⁵⁴ Klaus Václav, „Vícerychlostní Evropa“, *Lidové noviny*, 19. září 1994.

k veřejné snaze o zodpovězení nových a starých otázek po rozpadu Československa, aby pomohl najít České republice nově nabytou národní identitu. Z těchto důvodů byla jeho evropská politická vyjádření logických důsledků hledání české národní identity, která vedla k proklamované sounáležitosti se západní Evropou, ale kvůli Klausovým prohlášením se verbálně oddělovala od těchto států.

3.2. Josef Zieleniec

Klaus reprezentoval opačné názory na evropskou integraci v kontextu hledání české identity v zahraniční politice. I v myšlenkách, které ministr zahraničních věcí Zieleniec zastupoval, jsou znovu patrné známky české sebereflexe, v nichž usiloval o zřetelné odmítnutí tradiční české role oběti. I na evropských prohlášeních ministra zahraničních věcí jsou pozorovatelné vnitřní problémy v české politice. Nejpozději od roku 1995 začal ministr kritizovat názory Václava Klause ve vztahu k Evropské unii. Tento názorový odklon měl za následek i vnitřní rozepře ve vládnoucí straně ODS. Přestože je Zieleniec stejně jako Klaus ekonom, nehrálo hospodářství v jeho evropských úvahách zásadní roli. Nezakládal český vstup do Evropské unie na potencionálních ekonomických výhodách, ani nemůžeme v jeho výrociích nalézt konflikt mezi evropským vnitřním trhem a samotným procesem transformace v České republice tak, jak je to průkazné u Klause. Na místo toho upřednostňoval dva základní aspekty vstupu do Evropské unie.

Za prvé důsledně zdůrazňoval historickou sounáležitost českého národa k západní Evropě.⁵⁵ Okruh členských států je podle Zieleniece „rodina, k níž patříme a chceme patřit.“⁵⁶ Z českého úhlu pohledu není ani jiná alternativa, protože „to je asi tak, jako kdyby vás vyháněl tatínek z domova. Kde si budete hledat jiného tatínka nebo maminku? - Ne, naše rodina je tam, my tam prostě patříme.“⁵⁷ Tato náležitost českého národa k západní Evropě nebyla zakládána pouze na historických a kulturních kořenech, ale také v otázkách hodnot. Jako respektování základních lidských práv a svobod,

⁵⁵ Zieleniec Josef, Rozhovor, Lidová demokracie, 27. dubna 1994.

⁵⁶ Zieleniec Josef, Rozhovor, Rudé právo, 19. května 1994.

⁵⁷ Zieleniec Josef, Rozhovor, Reflex, 4. ledna 1993.

politického a hospodářského pluralismu, parlamentní demokracie, decentralizace moci na místní samosprávy a všechno to, co k tomu patří a je s tím spojeno.⁵⁸

Druhému motivu ke vstupu České republiky do EU přikládal ministr minimálně stejnou váhu. Tento motiv byl především bezpečnostně politické povahy. Z důvodu jeho rodinných vazeb a polského původu pokládal Zieleniec ve svých rozhovorech velký význam konstatování, že nejdůležitější funkcí evropského integračního procesu bylo trvalé udržení míru v Evropě již od založení Montánní unie. „Přinejmenším západní Evropa vyšla z druhé světové války s velkým odhodláním vytvořit struktury, které by zabránily opakování se podobné události. Myšlenka Evropské unie přímo navazuje na tuto myšlenku. A po pádu železné opony se i tato myšlenka rozšiřuje na nás.“⁵⁹

Současně se také Zieleniec netajil tím, které konkrétní potencionální bezpečnostně politické hrozby by chtěla Česká republika vstupem do Evropské unie zmírnit. V mnoha rozhovorech k české zahraniční politice zmiňoval jednoznačné propojení požadovaného členství v Evropské unii a vztahu k Německu. Zieleniec argumentoval, že neuvolňující se asymetrie mezi malým českým státem a jeho mnohem větším západním sousedem může být dlouhodobě snesitelná pouze skrze integraci obou států do jednotného politického uskupení, která by nerovnoměrné rozdělení sil mezi oběma státy buďto odstranila anebo přinejmenším zmírnila.⁶⁰ Proto pokládal Zieleniec členství v Evropské unii také jako příležitost pro vyřešení stále přetrvávajících bilaterálních sporů s Německem v relativně krátkém časovém období, protože toto řešení by bylo jednodušeji obhajitelné před českým veřejným míněním. „Minulost není těžiště našich vztahů. Tím je konkrétní spolupráce v rámci společného evropského osudu. To nám umožní žít s vědomím, že soužití Čechu a Němců má budoucnost v integrující se Evropě.“⁶¹

Zieleniec ve svých vyjádřeních k Evropské unii a českému vstupu do Evropské unie zdůrazňoval odlišné názory a hodnoty jako premiér Václav Klaus. Vystává tedy

⁵⁸ Havel Václav, *Letní přemítání* (Praha: Odeon, 1991), 86.

⁵⁹ Zieleniec Josef, „Svět post bellum“, *Lidové noviny*, 29. dubna 1995.

⁶⁰ „Ostatně nejde jen o nás, ale o všechny menší státy a národy. Je to věcí Dánů, Belgičanů a mnoha dalších, kteří mají s Německem podobně bouřlivou historii vzájemných vztahů. A právě tohle je velká naděje naší evropské existence. Staneme se totiž součástí rodiny evropských států a národů, které řeší své problémy společně. A to je pro vztah menšího národa k velkému, velká, velká výhoda.“ Zieleniec Josef, „Rozhovor pro Reflex“.

⁶¹ Zieleniec Josef, Rozhovor, *Lidové noviny*, 24. února 1995.

otázka, zda česká zahraniční politika nebyla v devadesátých letech 20. století ve vztahu k Evropské unii roztržena.

V letech 1993 až 1994 se ministr zahraničních věcí loajálně stavěl za svého premiéra, který se vyjadřoval vůči Evropské unii velmi ofensivně a kriticky. Obhajoval tedy, že premiér kandidátské země Evropskou unii kritizoval, a také konkrétní věcný obsah Klausovi kritiky.⁶² Tato dokonalá loajální podpora ministra zahraničních věcí premiérovi se změnila v průběhu roku 1995. Přesto se Zieleniec vyvaroval i nadále jmenovité kritice nebo distance od svého premiéra. Stále více konfrontoval své vnímání Evropské unie jako organizaci udržující mír s Klausovou ekonomickou perspektivou integrace. Ve svém článku v týdeníku *Týden* napsal: „Ne vždy dokážeme vnímat celkový kontext evropského osudu tak, jak plyne z podstaty projektu Evropské unie. Jeho cílem bylo a je překonat konkrétní integračními kroky prokletí nacionálních válek v Evropě. Mnozí u nás ale stále věří, že historické souvislosti lze obejít, a Evropu berou jako ekonomický blok, k němuž je výhodné z praktických důvodů patřit, širší politický kontext považují za přítěž. Po 45 letech izolace jsme se, soudě podle našich vnitřních diskusí včetně těch o Evropě, stali do značné míry egocentrickou společností. Absolutizují se vlastní hodnoty a stanoviska.“⁶³

Zachováno zůstalo Zieleniecovo vnímání Evropské unie od začátku legislativního období, které prokázalo značné rozdíly oproti názorům Václava Klause. Zatímco Klaus považoval Evropskou unii jako oblast volného obchodu, Zieleniec vyzdvihoval identický význam a zahraničně politické následky českého vstupu do Evropské unie. Přes tento rozdíl ve vnímání a interpretaci evropského integračního procesu podporoval Zieleniec kritické výstupy Klause na adresu Evropské unie v letech 1993 a 1994. Ve světle vnitrostranických sporů a rozepří o budoucím programovém směřování vlády s Václavem Klausem přišel i odklon v zahraniční politice vůči

⁶² Zieleniec souhlasil s premiérovou kritikou evropské byrokracie a vytýkal demokratický deficit uvnitř Evropské unie. „Nás poznamenalo 45 let komunistického režimu. Teď nemám na mysli totalitní systém, ale absolutizovanou byrokracií, kterou jsme tu měli, která neměla parlamentní kontrolu. Proto ve všech politických diskuzích tak zdůrazňujeme vyváženost moci exekutivní a zákonodárné. Proto při hovorech o budoucí podobě Unie pozdvihujeme varovně hlas, když vidíme, jak při nejasných parlamentních kontrolních vazbách funguje rozsáhlá správa EU. Proto zdůrazňujeme význam spíše jednotlivých států a jejich parlamentů pro kontrolu Unie, než budování složitých orgánů správy s nedořešeným kontrolním mechanismem.“ Ibid.

⁶³Zieleniec Josef, „Evropská volba ČR je definitivní“, *Týden* 2, č. 46 (1995): 24.

Evropské unii a kritika Klause za egocentrismus v koncepčních otázkách a v samotné podstatě vzniku evropského integračního procesu.

3.3. Občanská demokratická aliance

Ačkoliv byla ODA nejmenší vládní stranou, hlasitě kritizovala evropskou vládní politiku a její členové veřejně vystupovali proti evropským koncepcím zejména premiéra Klause. I přestože zahraniční politika České republiky skrze premiéra a ministra zahraničních věcí ležela pevně v rukou ODS, zastávali také oba menší koaliční partneři v ministru obrany (KDU-ČSL), ministru průmyslu a obchodu Vladimíra Dlouhého a náměstka ministra zahraničních věcí Pavla Bratinky (oba ODA) kabinetní posty, které jim více či méně dávaly bezprostřední vliv na formování zahraničně politických otázek a rozhodnutí. S ohledem na evropskou politiku měla především ODA určitou míru významu, protože byla v osobě náměstka ministra zahraničních věcí Pavla Bratinky, který také od roku 1995 stál v čele meziresortního výboru pro přípravu vstupu České republiky do Evropské unie, zastoupena v centrálním úřadu pro formování české evropské politiky.

Poté co došlo od roku 1993 mezi ODA a Klausem ke zjevným názorovým rozdílům v otázkách evropské politiky,⁶⁴ byla evropská politika hlavním tématem otevřeného rozkolu ve vládě. Zřetelné bylo, že ODA zastávala v rozporu s Klausem nejenom jinou odpověď na otázku české identity.

Ve značném rozdílu k evropsko politické koncepci premiéra ODA nespojovala svoje představy o budoucnosti Evropské unie s transformačním modelem v České republice, ale naopak. ODA upřednostňovala bezvýhradnou adaptaci na politický

⁶⁴ Tyto rozdíly se točily především kolem otázky, které cíle konkrétně spojí Česká republika se svým vstupem do Evropské unie a který budoucí integračně politický model by měla podporovat. Zatímco Klaus především upřednostňoval ekonomické aspekty budoucí kooperace, ODA zdůrazňovala, že právě úzká spolupráce v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky má pro Českou republiku zásadní význam. Bratinka Pavel, „Politika vůči Evropské unii“ (příspěvek na konferenci v Brně, 12. dubna 1994), in *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1994), 283-286.

system Evropské unie a zastupovala integrační model, který by vedle společné zahraniční a bezpečnostní politiky zahrnoval také společnou správní a právní politiku.⁶⁵

V červenci 1995 zveřejnil ministr průmyslu a obchodu Vladimír Dlouhý v novinách *Mladá Fronta Dnes* článek, ve kterém zřetelně definoval alternativu k evropské politice premiéra a jasnými slovy odmítl dosavadní integrační politiku premiéra Klause. Výchozí bod jeho argumentace tvořila stejná rétorika, kterou zastával také ministr zahraničních věcí Zieleniec jako důvod pro vstup do Evropské unie. „Společným a základním kamenem evropské integrace je myšlenka zajištění trvalého míru na kontinentu. Tento bezpečnostní aspekt je pro nás významný i dnes, byť někteří okamžitě namítnou, že urychlený vstup do NATO by vyřešil bezpečnostní problém České republiky bez nutnosti podřídit se diktátu Bruselu. Ani členství v NATO však nezabrání izolaci v případě, že bychom zůstali stát na prahu jakési zóny volného obchodu bez plného členství v unii. Ne v izolaci, ale naopak v otevření se jazykové, kulturní a obecně lidské pestrosti a při zachování svých vlastních hodnot je skryto první kouzlo evropanství. Vstupem do EU získá Česká republika možnost podílet se přímo na všech důležitých rozhodnutích. ČR se tak stane spoluvůrcem unie a bude záležet i na ní, do jaké míry se EU stane funkčnější a jakým tempem budou probíhat předpokládané změny tam, kde došlo v minulosti ke skutečným chybám. Plnou integrací získá každý občan ČR zároveň občanství unie. Spolupráce v oblasti justice a bezpečnosti výrazně přispěje ke snížení kriminality páchané zejména organizovanými skupinami. Jako člen unie získá Česká republika mnohem výraznější pozici vůči dalším obchodním velmocem jak součást jedné takové obchodní velmoci.“⁶⁶

Vzhledem k této ekonomické úvaze Dlouhý konečně doporučuje, že „je pro nás současně dlouhodobě nejvýhodnější, jestliže přijmeme evropskou integraci v její supranacionální podobě a spíše než kritikou z pozice vzdálenějšího pozorovatele spolupráci přiznáme, co ještě musíme učinit pro to, abychom se plnoprávným členem EU mohli stát v co nejkratší době.“⁶⁷ Z toho vyplývá, že se ODA distancovala od

⁶⁵ Ve svém projevu v roce 1994 jmenoval: „na společné zahraniční a bezpečnostní politice členských států unie s perspektivou vytvoření společných obranných struktur“ jako krátkodobý cíl české evropské politiky.“ Ibid.

⁶⁶ Dlouhý Vladimír, „Proč se chceme stát členy Evropské unie“, *Mladá Fronta Dnes*, 1. července 1995.

⁶⁷ Ibid.

požadavku Klause na setrvání i národních států v budoucnosti, a že se český ekonomický model měl stát předlohou pro Evropskou unii.

Pouze několik měsíců později oznámily špičky ODA, že Klausova kritika Bruselu je nejenom neospravedlněná, ale také velmi nestrategická. Každopádně v článku pro Mladou frontu dnes zaútočil předseda ODA Jan Kalvoda na Klause otevřeně: „Přetrvávají stále domněnky, že si Česká republika může klást podmínky a může prosazovat uvolnění evropské integrace do pouhé zóny volného obchodu. Autoři této koncepce se přestali nazývat euroskeptiky a sami si říkají eurorealisté. Bylo by však lépe o nich mluvit jako o euroskepticích, neboť jejich eurorealismus není zase tak realistický.“⁶⁸

Kalvodova svoji kritiku směřoval na evropskou koncepci Klause. Předseda ODA obvinil premiéra České republiky, že svou evropskou politikou způsobil značné škody: „Naše kritika evropské integrace naše šance na přijetí. Když budeme halasně proti jednotné měně, ideji federalizované Evropy atd., ztrácíme tím podporu té části západoevropských politiků, kteří tyto ideje prosazují. Diskuze o osudu unie bude nepochybně komplikovaná, ale my v České republice ji můžeme účinně vést teprve tehdy, budeme-li jejími členy.“⁶⁹

Významné je v tomto případě také to, že ODA zahraničně politický cíl vstupu do Evropské unie připustila absolutní prioritu před vnitropolitickým kalkulem a odmítla Klausem podporovanou instrumentalizaci evropské politiky pro vnitropolitické účely. Snahou ODA nebylo vytvořit novou českou identitu, která by se odlišovala od západní Evropy, ale bezpodmínečný a rychlý vstup do také politicky integrované Evropy nabízel pro malého koaličního partnera jedinou zřetelnou odpověď na všechny identifikační a politické otázky.

⁶⁸ Macháček Jan, „Kalvoda prchá do Evropy“, *Respekt* 6, č. 44 (1995): 3.

⁶⁹ *Ibid.*

3.4. Václav Havel

Důležitý element pro neshodu mezi zněním ústavy a reálným fungováním politického systému měl základ v Havlově vedení prezidentského úřadu. Přestože podle Ústavy České republiky má prezident především reprezentativní a ceremoniální kompetence, zasahoval Václav Havel výrazně do každodenní politické rozpravy a do konkrétního rozhodovacího procesu, především v otázkách zahraniční politiky. Toto Havel několikrát zopakoval při využití veta prezidenta při schvalování zákonů.⁷⁰ Především se zasazoval o prosazení koncepcí a vizí v zahraniční politice, které byly velmi často diametrálně odlišné od představ předsedy vlády a vyústily k veřejné rozepře mezi hlavními představiteli státu. K této situaci přispěly vystoupení Havla v otázkách zahraniční politiky. V otevřeném odmítnutí zahraničněpolitického programového prohlášení vlády, které Havel označil jako provinční a izolacionistické, zdůraznil pokračování nastolené zahraniční politiky Československa v letech 1990 až 1992, na kterém se podílel s tehdejším ministrem zahraničních věcí Jiřím Dienstbierem. Vyzdvihoval nutnost orientovat zahraniční politiku na hodnoty a neomezovat se na účelovou politiku ovlivněnou vlastními zájmy jednotlivých aktérů.⁷¹ Zval do Prahy všeobecně uznávané a hodnotově založené zahraniční osobnosti, jejichž návštěvy bylo možné očividně pro vládu označit jako nechtěné.⁷²

Strukturou a vzájemnými rozepřemi v české vnitřní politice byla zřetelně ovlivněna i evropská politika Václava Havla. Prezident v letech 1993 až 1996 vystupoval na velkém množství konferencí, jednání, přebírání čestných doktorátů a mnoho dalších, na kterých se vyjadřoval k budoucí formě a cílům integrované Evropy. Mnohokrát se přitom zřetelně odchýlil od koncepční linie české zahraniční politiky, kterou zastávali ministr zahraničních věcí a především premiér.

Neshody a částečně i rozpory mezi evropskými vyjádřeními nejvyšších činitelů České republiky v otázkách zahraniční politiky odrážely skutečnost, že Havel vykonával svoji funkci prezidenta republiky podle jeho politického a osobního

⁷⁰ Pehe Jiří, „The Waning Popularity of the Czech Parliament“, *RFE/RL Research Report 2*, č. 45(1994): 9-13.

⁷¹ Havel Václav, (příspěvek při příležitosti vystoupení před Poslaneckou sněmovnou, 12. března 1996) in *Václav Havel '96* (Praha/Litomyšl: Paseka 1997), 26-39.

⁷² Mezi ně se řadily především návštěva iránského spisovatele Salmana Rushdie v září 1993 a pozvání Havla z roku 1995 palestinskému vůdci Jásiru Arafatovi.

porozumění úřadu, které bylo v mnoha případech v rozporu se systémem zamýšleným ústavou, kde hlavním představitelem výkonné funkce byla vláda. K tomu ještě sehrály významnou roli vzájemné rozepře premiéra a prezidenta v jejich evropských koncepcích, které pramenily z rozdílných názorů na vnitropolitické otázky a proces transformace v České republice.

Z těchto důvodů je pochopitelné, že i koordinace zahraničně politických vystoupení vlády a prezidenta přes řadu pokusů byla věcně neúspěšná. Rozdílné názory, které Havel i Klaus budoucnosti Evropy předpovídali, byly pouze elementární součástí jejich souboje o politickou moc, potažmo vlivu v ekonomické a společenské transformaci.

V mnoha rozdílech mezi prezidentem a vládou, které odlišovaly jejich evropskou politiku, byl významný argument, že Havel měl se svými názory velmi často blízko k části ODS a především k ministru zahraničních věcí Zieleniecovi. Také Havel zakládal svoje přání vstupu do Evropské unie na faktu, že Češi historicky i geograficky tradičně patřili k západní Evropě. „České země leží v samotném středu Evropy, někdy se dokonce cítí být přímo jejím srdcem, a proto byly obzvláště exponovaným místem, kterému se nevyhnul žádný evropský konflikt, ba kde naopak mnohé evropské konflikty začínaly či naopak končily. Vždycky jsme zkrátka byli, podobně jako některé středoevropské země, dramatickou křižovatkou všech možných evropských duchovních proudů i geopolitických zájmů, a proto obzvláště citlivě vnímáme fakt, že vše, co se děje v Evropě, se nás bytostně týká a že naopak vše, co se děje s námi, se bytostně týká celé Evropy. Jsme zkrátka jedním z obzvláště zkušených svědků propojenosti Evropy jako politického faktu. Proto zesíleně pocítujeme zodpovědnost za evropské dění, a proto si také v zesílené míře uvědomujeme, jak velkou historickou šancí pro Evropu jako celek i pro nás je v ní idea evropské integrace.“⁷³ Havel také jako Zieleniec podobně definoval evropské hodnoty a osudové společenství.⁷⁴ Také Havel argumentoval obzvláště

⁷³ Havel Václav, (příspěvek při příležitosti projevu před Evropským parlamentem, Štrasburk, 8. března 1994), in *Václav Havel '94*, (Praha: Paseka, 1995), 54-64.

⁷⁴ Havel ve svém projevu v Cáchách zdůraznil, „že Evropa není jenom geografické označení, ale také podstatě soubor zemí, které neprošly komunismem a z nichž většina je dnes členy Evropské unie. Ale existuje i Evropa v třetím významu toho slova. Touto Evropou je společně sdílený osud, společná komplikovaná historie, společně sdílené hodnoty, společná kultura života. Ale nejen to: je to do určité míry i prostor určité vůle, určitého chování a určité odpovědnosti, díky čemuž mohou být hranice této Evropy občas i dost rozostřené či proměnlivé: k jejímu ohraničení nestačí ani pouhý pohled do školního

choulostivou bezpečnostně politickou situací malého státu a také historickým traumatem „o nás bez nás.“⁷⁵

Každopádně tato hlavní část českého zahraničněpolitického sebevnímání Havlovy argumentace týkající se vstupu České republiky do Evropské unie a budoucích úkolů postavení Evropy se ztatečně odchylovala od koncepce prosazované Václavem Klausem.

Proto Havel po roce 1993 důsledně trval na pokračování myšlenek zahraničně politické linie, kterou zastupoval mezi lety 1990 a 1992 společně s bývalým ministrem zahraničních věcí Jiřím Dienstbierem, a od které se vláda, v čele s premiérem Klausem, při svém nástupu do funkce výslovně distancovala. Přestože ministra zahraničních věcí ve svém programovém prohlášení vlády explicitně zdůrazňoval, že o členství v euroatlantických institucích nebude usilováno pouze po neustálých apelech a výhrůžkách západních organizací, ale skrze odpovídající vnitropolitickou aktivitu. Havel prosazoval, abychom pomocí různých zděšujících scénářů dostali Evropskou unii pod rozhodovací a vyjednávací tlak a tak urychlili české přijetí.⁷⁶ Ve zřetelné kontinuitě v zahraniční politice z let 1990 až 1992 a všeobecně známém protikladu vůči vládě stál také argument, s kterým Havel přání vstupu České republiky do Evropské unie stále dokola zakládal. Evropská unie podle Havla není do této doby pouze nejúspěšnější model pro dlouhotrvající mírové uspořádání v Evropě. Minimálně stejně významná je

atlasu, ani pouhý pohled na seznam členských zemí Evropské unie.“ Havel Václav, „Evropa jako úkol“, (příspěvek při příležitosti předávání Ceny Karla Velikého v Cáchách, 15. května 1996).

⁷⁵ „Evropa, ale nejenom Evropa, stojí před jedním z nejdůležitějších úkolů své historie: uspořádat své politické poměry vskutku přirozeně, na základě respektu ke svobodně projevené vůli národů, na principu rovnoprávné spolupráce, tak aby už nikdy nemohli ti velcí a mocní rozhodovat o osudu těch malých a méně mocných, aniž se jich zeptají, co si vlastně přejí.“ Havel Václav, (příspěvek při příležitosti převzetí čestného doktorátu Univerzity Vilnius, 17. dubna 1996) in *Václav Havel '96* (Praha /Litomyšl: Paseka 1997), 40-51.

⁷⁶ „Není tomu tedy tak, že sjednocující se část Evropy utrpí svým rozšířením, ale právě naopak: dlouhodobě utrpí jedině svým nerozšířením. Vždyť dnes má Evropa jako civilizační fenomén šanci, kterou v celé své dosavadní historii neměla: dlouhodobě utrpí jedině svým nerozšířením. Vždyť dnes má Evropa jako civilizační fenomén šanci, kterou v celé své dosavadní historii neměla: uspořádat sebe samu na principu dohovorů všech se všemi, na principu rovnoprávnosti, na principu mírové a demokratické spolupráce. Promarní-li tuto šanci ve jménu krátkodobých, veskrze partikulárních, a dokonce převážně jen hospodářských zájmů, doplatí na to jako celek: otevře tím totiž dveře v obou svých polovinách všem, kteří mají raději konfrontaci než dialog a kteří se raději vymezují proti jiným než vedle nich. Nemá smysl si namlouvat, že lidé tohoto typu už dnes neexistují. Čili: nevybudují-li závčas vnitřní strukturu Evropy jako jedině politické entity demokraté, začnou ji budovat jiní a demokratům pak zbydou jen oči pro pláč. Démoni, kteří tak neblaze poznamenali dosavadní evropské dějiny - a nejhůř ve dvacátém století! - čekají na svou chvíli. Zapomenout na ně kvůli nějakým fondům, kvótám a tarifům by byla tragická chyba.“ Václav Havel, „Evropa jako úkol“.

předloha Evropské unie jako globální mírové organizace. Poté co Evropa poničila ve velkém množství válek sebe i řadu ostatních států, měla poprvé zásadní příležitost pro své vlastní koncepční přestavbu, aby i ve světě působila jako daleko více mírová oblast a sloužila jako příklad pro mírovou a efektivní spolupráci mezi státy.⁷⁷

Z důvodů globální zodpovědnosti, kterou Havel Evropské unii připisoval, posouval český vstup do Evropské unie do kontextu zodpovědnosti a etiky, kterou společně s Dienstbierem v letech 1990 až 1992 prováděli, a jež byla odsuzována premiérem jako nepřiměřená a moralistická. Zatímco Klaus považoval český vstup do Evropské unie jako instrument k prosazení svých národních zájmů, interpretoval Havel vstup ne jako právo, ale jako povinnost České republiky, aby se v tomto ohledu aktivně zapojila do evropského integračního procesu a převzala spoluodpovědnost jak vůči Evropě, tak i celému zbytku světa.⁷⁸

Nejednota mezi pozicí prezidenta a vlády vedla částečně k tomu, že Havel ve své funkci záměrně porušoval zahraničně politickou koncepci vlády a prosazoval zahraniční politiku z let 1990 až 1992. Je patrné, že evropské koncepty prezidenta Havla a premiéra Klause byly natolik rozdílné, že jejich plány vnitropolitické přeměny České republiky zásadním způsobem ovlivňovaly i jejich zahraniční politiku. Obzvláště zřetelné je toto při představě, kterou Havel zastával o budoucí podobě Evropské unie. Přestože se skoro nevyjadřoval k otázce institucionální reformy Evropské unie⁷⁹ nebo na jednotlivé společné politice, bylo zřetelné, že Havlovi vize o budoucnosti Evropské unie byly daleko vzdálené přesvědčením, které v této souvislosti zastával Klaus.

Nejreprezentativnějším příkladem pro to, že rozdíly v evropské politice Havla a Klause pramenily z vnitropolitických rozkolů, nabízí Klausem neustále zmiňovaná

⁷⁷ Havel Václav, „Převzetí čestného doktorátu Univerzity Vilnius“.

⁷⁸ Havel Václav, „Projev před Evropským parlamentem“.

⁷⁹ Pouze v jednom svém projevu před Evropským parlamentem v roce 1994 je možno nalézt jeho dva jeho návrhy na budoucí uspořádání Evropské unie. „Uvítal bych například, kdyby Evropská unie přijala svou vlastní chartu, která by jasně definovala ideje, na nichž je založena, smysl, který má, a hodnoty, které chce ztělesňovat. Je jasné, že základem takové charty by nemohlo být nic jiného, než určitý mravní kodex evropského občana. Všechny mnohasetstránkové smlouvy, na nichž je dnes Evropská unie založena, by tak byly zastřešeny nějakým velmi stručným, křišťálově čistým a všem srozumitelným politickým dokumentem, z něhož by bylo komukoliv na první pohled zřejmé, čím Evropská unie vlastně je. Kdyby bylo zároveň ještě zřetelnější, které konkrétní osobnosti tento útvar reprezentují a jeho hodnoty ztělesňují a zaručují, bylo by to také určitě k jeho prospěchu.“ Ibid.

problematika ztráty suverenity národního státu, jež může tvořit vážnou hrozbu pro českou identitu.

Havel opakovaně této tezi oponoval. Pro něj nepředstavoval národní stát ani poslední platnou historickou odpověď na otázku nejlepší možné formy sociální organizace ani centrální vztyčný bod existující nebo vytvářející se české identity. Tak se Havel při různých příležitostech vyjádřil k oddělení a rozpuštění myšlenky národního státu: „Velikost myšlenky evropské integrace na demokratických základech tkví mimo jiné v tom, že tato integrace by měla - a jedině tak k ní může vůbec dojít - překonat starou herderovskou ideu národního státu jako vrcholu a smyslu národní existence a umožnit tak všem národům plně realizovat svou národní svébytnost v rámci občanské společnosti budované nadnárodním společenstvím. Velikost této myšlenky je v tom, že udusí démony nacionalismu, tyto hlavní strůjce novodobých válek, a že umožní národům žít v míru, bezpečí, svobodě a prosperitě.“⁸⁰

Proti Klausem aktivně podporované identifikaci s českým národním státem, kde jeho stále opakovaný argument, že pouze národní stát umožňuje jeho obyvatelům možnost identifikačního sebeurčení, Havel důsledně vyjadřoval skepsi a vytvořil koncept, který hrál i jednu z hlavních rolí ve vzájemných vnitropolitických rozporech. Občanskou společnost. Ta nesehrála v Havlově vnitropolitické argumentaci pouze roli protipólu Klausova upřednostňovaného modelu stran či „standartní demokracie“, ale i v zahraniční politice stála evropská občanská společnost jako protinávrh k evropskému státnímu systému, který hrál hlavní roli v Evropě od Vestfálského míru z roku 1648 a vedl Evropu ke zničujícím národním konfliktům a válkám. „Jednou z velkých evropských tradic - tradic, na které jako by Evropa v první půli dvacátého století stále hlouběji zapomínala - je idea svobodného občana jako zdroje veškeré moci. A i když evropská integrace začínala především jako integrace hospodářská, bylo zřejmé, z jakých politických východisek roste a k jakým politickým cílům směřuje: šlo tu přece o velkou renesanci občanského principu jako jediného možného základu vskutku mírové spolupráce národů. Neběželo tu tedy o to potlačit národní svébytnost či národní cítění,

⁸⁰ Havel Václav, (příspěvek při příležitosti projevu na vrcholném shromáždění Rady Evropy, Vídeň, 8. ledna 1993).

kteřé je ostatně jedním z přirozených rozměrů každé lidské identity, ale o to vymanit člověka ze zajetí nacionálního kolektivismu.“⁸¹

Názorové rozdíly v europolitických otázkách mezi Havlem a Klausem měly za následek pokračování rozkolu v širším rámci o způsob, jakým by se měl ubírat český transformační proces. Zatímco Klaus svůj cíl vnitro a zahraničně politické nové orientace spatřoval v zachování statusu quo, kterého západní demokracie na začátku devadesátých let 20. století dosáhly. Havlovým cílem, jak ve vnitřní tak zahraniční politice, bylo překonání a modernizace tehdejších etablovaných struktur.

4. Analytická část

Přestože programové prohlášení vlády v oblasti zahraniční politiky z dubna 1993 usilovalo o zahraničně a evropsko politický konsensus a mělo být základem pro zahraniční politiku České republiky, není možno mluvit o jednotě v české evropské politice. Zásadní spory panovaly mezi prezidentem a premiérem, kde významnou roli sehrály jak osobní antipatie, tak jiný pohled na budoucí směřování Evropské unie a její institucionální reformu, tak i uvnitř samotné vlády, vládní koalice a největší české strany ODS. Přesto vystupovala vláda jednomyslně v otázce co nejrychlejšího vstupu do Evropské unie. Cíle, které by s tímto vstupem Česká republika svázala a o jakou *finalité politique* by měla Praha usilovat, narazily uvnitř vlády na mnoho odpovědí ale v žádném případě jednotných.

4.1. Vláda

Skutečnost, že premiér, ministr zahraničních věcí a členové vlády z ODA zastupovali každý vzájemně odlišné integračně politické koncepce, je možno odvozovat z toho, že aktéři plnění cílů své domácí a zahraniční politiky přikládali každý rozdílné priority. Velmi kritický postoj měl premiér Klaus, který odsuzoval další prohloubení

⁸¹ Havel Václav, „Evropa jako úkol“.

integračního procesu a vůbec jakýkoliv pokus o federalizaci Evropské unie. Klausův koncept pro vnitropolitickou transformaci stál ve střetu zájmů či úplnému odporu k důležitému evropskému internímu uspořádání a Klaus upřednostňoval prosazení své vnitropolitické strategie před zahraničně politickým cílem vstupu do Evropské unie. Vedle zejména deregulací a liberalizací vedenou ekonomickou transformací k jeho evropské politice patřilo zachování moci centrální národní vlády a také utvoření nové identity pro nově vytvořený český národní stát.

Interní vládní protipól ke Klausově evropské politice stavěla od roku 1995 ODA. Její ministři obhajovali nejenom bezvýhradnou adaptaci na právně politické uspořádání Evropské unie, čímž se zahraničně politický cíl podřídil vnitropolitické strategii. V protikladu ke Klausovi, který hledal českou identitu společně s vymezením a vyhraněním se vůči západní Evropě, odpovídala ODA otázku české identity zřetelně s rozsáhlým napojením na Evropskou unii.

Rozdílnou pozici zastával také ministr zahraničních věcí Zieleniec, který přinejmenším ze začátku podporoval Klausovo velmi sebevědomé a kritické vystupování vůči Evropské unii. Nejpozději v roce 1995 demonstroval odstup od svého kolegy ve vládě i ve straně. Zatímco Zieleniec sdílel Klausovi myšlenky o české identitě a nutnosti zachování národních států, bylo zřetelné, že Zieleniec nepovažoval Evropskou unii v protikladu ke Klausovi jako překážku k prosazení nasazeného českého transformačního procesu a odvozoval své evropské koncepční představy ze zahraničně politických úvah bezpečnostně politické povahy.

Přestože všechny evropsko politické koncepce, které byly uvnitř české vlády zastupovány, byly značně ovlivněny vnitropolitickými úvahami, a přestože se Zieleniecem a ODA dokonce existovala i většina pro silné zahraničně politické argumenty orientované na evropskou politiku, byla „vnitropolitická“ koncepce evropské politiky premiéra předlouhou pro do té doby nejvýznamnější český evropský dokument, který byl vládou schválen v polovině 90. let 20. století: V lednu roku 1996 předané Memorandum k žádosti České republiky o vstup do Evropské unie.

Přes zjevný rozkol uvnitř vlády byla evropská koncepce premiéra vybrána jako „oficiální“ evropská politika České republiky. Evropská politika musela interpretovat

každý výsledek každé neshody mezi ústavním textem a ústavní praxí, které mohou být interpretovány jako obecně ovlivňující politický systém v letech 1992 až 1997. Ne snaha o kompromis a hledání konsensu, nýbrž jednostranné prosazování všemu dominujícího premiéra ovlivňovalo politickou diskusi a rozhodovací proces, na jejímž konci stálo Memorandum k žádosti České republiky o vstup do Evropské unie. Přesto je text memoranda formulován velmi smířlivě a není tam tak ostrá kritika charakteristická pro předchozí Klausova vystupování.

Již rozhodnutí, kdy bude nejlepší předat přihlášku ke vstupu evropským úřadům a kdy se stane Česká republika stejně váženým a hodnoceným partnerem s ostatními členy, bylo ovlivněno Klausovým rozhodnutím. Poté co Maďarsko a Polsko předaly jejich žádost o přijetí bezprostředně po vstupu v platnost asociačních dohod v dubnu 1994, rozhodla se Česká republika předat svoji přihlášku teprve těsně před konferencí evropských vlád v roce 1996, přesto, že asociační dohody vstoupily v platnost již v únoru 1995. Důvod pro tento průtah tkvěl v psychologických úvahách. Čím dříve člověk předá žádost o vstup, tím déle musí člověk subjektivně čekat před začátkem přístupových rozhovorů.⁸² Tomu odpovídá to, že Klaus v červenci roku 1995 v Cannes dával najevo, že Česká republika je jediná, která ze středoevropských zemí ještě nepředala žádnou žádost o vstup, a že by to pro ni mohla být spíše výhoda.

Když byla vyřešena otázka termínu podle premiéra, vyjadřoval také samotný text memoranda jak neustále Klausem opakovanou kritiku Evropské unie, tak enormní sebedůvěru, kterou v předešlých letech premiér dával najevo. Tak byl v úvodu textu vyvolán dojem, že česká vláda zvažovala mnoho zahraničně politických alternativ, o jejichž výhodách a nevýhodách jednotlivých možností vážně jednala a konečně se přes velké množství pochybností a rozpaků rozhodla pro vstup do Evropské unie.⁸³ Tyto

⁸² Tehdejší český *Charge d'affaires* při Evropské unii Pavel Telička napsal: „Jako někteří členové vlády, mezi nimi i premiér Klaus a ministr zahraničních věcí Zieleniec, jsme byly od našich evropských partnerů ujištěny, že termín, kdy bude předána žádost o vstup, nebude rozhodující pro přístupové datum. Jediný rozdíl spočívá v tom, jak dlouho člověk jako země, která svoji žádost o vstup již odevzdala, musí čekat na přístupové rozhovory, jestli půl roku nebo možná tři roky.“ Telička Pavel, „Evropská unie a my“, *Lidové noviny*, 23. července 1994.

⁸³ V memorandu je napsáno, že česká vláda skrze žádost o vstup: „Svým rozhodnutím činí vláda České republiky krok, který je svou vážností ojedinělý v moderních dějinách země, plně si uvědomuje jeho politické a ekonomické důsledky a jeho historický význam. Tímto krokem bere na sebe před současnými i budoucími generacemi velkou historickou zodpovědnost. Dospěla však k přesvědčení, že právě tato zodpovědnost vůči občanům vlastní země i vůči generacím ostatních evropských národů nepřipouští jiné alternativy.“ Vláda ČR, „Memorandum české vlády k žádosti o přijetí ČR do Evropské unie“, in Veselý

výhrady byly v textu memoranda jasně vyjádřeny. Jak nepřehlédnutelná ztráta suverenity národních států, tak nedostatek transparentnosti a přílišná byrokratická regulace jsou v textu jmenovány jako důvody pro těžký rozhodovací proces české vlády.

Česká evropská politika nebyla ve vládě příliš konsensuální, což se připisuje především rozhodovacímu procesu, který byl ovlivněn i českou domácí politikou během vlád Václava Klause. Především v průběhu volebního období vláda v oblasti zahraniční politiky nedodržovala své programové prohlášení a česká zahraniční politika byla více řízena samotnými vystoupeními hlavních aktérů ve vládě premiéra Klause a ministra zahraničních věcí Josefa Zieleniece. I přes tuto názorovou nejednotu uvnitř byly v hrubých obrysech dodrženy cíle, které si programové prohlášení vlády vytyčilo, i když deklarované zlepšení vztahů k orgánům Evropských společenství proběhlo pouze v omezené míře.

Tento boj ovšem v určitých momentech vypadal bezvýchodně. Na základě Klausovy osobnosti, jeho zdánlivých kompetencí, jeho politického talentu mezi tehdejší politickou reprezentací a jeho pozitivnímu mediálnímu obrazu vypadal Klaus jako nenapadnutelný. Především v médiích panoval téměř až kult Václava Klause, s kterým se většina zastánců reformy ztotožňovala. Za tohoto postavení nebyla řada médií schopna upozorovat rozkol mezi zahraničně politickým vystupováním Klause a cíli, které si ve svém prohlášení vytkla vláda. To vše bylo umocněno všeobecně nízkým zájmem obyvatelstva o českou zahraniční politiku, protože se sami potýkali zejména s problémy spjatými s transformačním procesem v České republice, a proto nebyla evropská politika nikdy hlavním tématem široké diskuse ve společnosti.

Když se ODA pokusila ovlivnit evropské koncepční stanovisko a vystupování české vlády, rozpadl se její pokus na silné pozici premiéra a její slabé pozici uvnitř české vlády, její slabé podpory v české společnosti, a proto její požadavky na změnu evropské politiky vlády nebyly vyslyšeny.

Koncepční východisko vlády k evropské politice zůstalo téměř nezměněno od postoje premiéra Klause. Hlavně pokusy nejmenšího koaličního partnera nebyly brány v potaz. Ministr zahraničních věcí Zieleniec upřednostňoval spíše nenápadný politický styl a až v roce 1995 se odklonil, i když ne zásadním způsobem od politiky zastávané premiérem Klausem. Zieleniec chtěl touto svojí politikou dosáhnout toho, aby se česká zahraniční politika sama v očích Evropské unie nezdiskreditovala a navenek působila jednotně. Ironicky přispěl Zieleniec touto svojí zdrženlivostí k české zahraničně politické reputaci tím, že jakýkoliv aktér, který chtěl prosadit svoji evropskou koncepci, byl nejprve srovnáván s Klausem, a probíhala diskuse nad tím, jaký by měla jeho koncepce vliv na domácí českou politiku, která byla hlavním výchozím bodem pro Klausovo vystupování vůči Evropské unii, a zakládal na tom svoji argumentaci.

4.2. *Prezident a vláda*

Již od samotného zvolení Havla prezidentem České republiky provázal jeho vykonávání úřadu permanentní proces ztráty moci, což vedlo k dlouhodobým nejasnostem a střetům mezi Havlovým individuálním chápáním úřadu prezidenta republiky a výkladem textu ústavy. Další rozhodující omezení Havlovi politické pozice byly parlamentní volby v roce 1992. Volební výsledek s sebou přinesl očekávanou změnu hlavních politických aktérů a díky vítězství ODS ve volbách získala tato strana neotřesitelnou politickou pozici, která byla ovšem daleko od Havlových disidentských představ o fungování politiky.

Ze vztahu mezi prezidentem a vládou, zejména premiérem Klausem, vyplývalo, že česká zahraniční politika trpěla nedostatkem jasného koncepčního a institucionálního rámce a byla v médiích velmi často diskutovaným tématem. I podle Jiřího Peheho byl jedním z nejvýznamnějších problémů české zahraniční politiky od nástupu Klausovi vlády v červenci 1992 určitý stupeň zmatenosti v otázce, kdo formuluje zahraniční politiku.⁸⁴ Původci kompetenčního boje byli hlavně prezident Havel a premiér Klaus, který měl zásadní vliv na prosazení ústavou daných kompetencí vlády. Fakticky i vláda hodnotila nejasné signály, které česká zahraniční politika vysílala, jako škodící. Na podzim roku

⁸⁴Pehe Jiří, „The choice between Europe and provincialism“, *Transition*, č. 12 (1995): 14-19.

1994 uvedla koaliční jedenáctka v život koordinační radu, které se zúčastnil i prezident a na které byly projednávány centrální otázky české zahraniční politiky. Tato instituce, naproti Zieleniecovým optimistickým odhadům,⁸⁵ nepřinesla žádná zásadní napravení protiřečící si české zahraniční a evropské politiky.

Vlastní důsledek tohoto zahraničně politického rozkolu netkvěl v nedostatečné informační výměně mezi zahraničně politickými aktéry. Nejdůležitějším základem pro rozkol v zahraniční a evropské politice mezi prezidentem a premiérem spočíval v tom, že Havel a Klaus měli naprosto rozdílný názor na to, jakým směrem by měl směřovat český transformační proces i evropská politika, na cíle, strategii či samotné porozumění chápání Čechů v rámci zahraniční politiky a stanovení jejich priorit a směřování.

V mnoha rozdílech mezi prezidentem a vládou, které odlišovaly jejich evropskou politiku, sehrála důležitou roli vzájemná názorová blízkost Havla a ministra zahraničních věcí Zieleniece. Také Havel stejně jako Zieleniec stavěl svoji evropskou koncepci s konečným cílem vstupu do Evropské unie na tom, že Češi geograficky i historicky neodiskutovatelně s dlouhou tradicí náleželi k západní Evropě. Havel měl se Zieleniecem také společný základ uznávání tradičních evropských hodnot, které bylo možné nalézt i v dlouhodobé historii českého národa. Tento společný základ obou aktérů české zahraniční politiky je stavěl do role oponentů vůči evropskému konceptu premiéra Václava Klause.

Hlavní rozkol v názorové linii české zahraniční politiky byl ovšem nejzřetelnější mezi Havlovým vnímáním české integrace do evropských struktur a budoucího postavení Evropské unie a jejího vývoje, protože Havlovy představy se diametrálně odlišovaly od koncepce prosazované Václavem Klausem.

Zatímco Klaus velmi aktivně podporoval myšlenky národních států a neustále opakoval identifikaci Čechů s českým národním státem, protože pouze díky národnímu státu mohli jeho obyvatelé najít plnou možnost svého identifikačního sebeurčení k určitému národu. Klaus také neustále upozorňoval na problematiku ztráty suverenity národního státu, která mohla vytvořit vážnou hrozbu pro českou identitu.

⁸⁵ Zieleniec Josef, Rozhovor, Zemědělské noviny, 10. listopadu 1994.

Naopak Havel k těmto názorům vyjadřoval značnou míru skepse a zakládal svoji argumentaci ohledně postavení České republiky v Evropské unii na rozdílném konceptu občanské společnosti, kde by se právě česká bohatě rozvinutá společnost mohla plně integrovat do již existující evropské společnosti. Pro Havla nepředstavoval národní stát ani nejlepší možnou a jedinou závaznou odpověď na historii se prolínající otázku nejlepší možné formy sociální organizace vzájemného soužití lidí ani centrální vztyčný bod existující nebo vytvářející se české identity. Tento jejich vzájemný spor sehrál i jednu z hlavních rolí v jejich vnitropolitických rozporech a ještě umocňoval jejich jak osobní, tak názorové antipatie v otázkách českého transformačního procesu a integrace do evropských struktur.

Nejednota mezi pozicí prezidenta a vlády vedla částečně k tomu, že Havel ve své funkci záměrně porušoval zahraničně politickou koncepci vlády a prosazoval zahraniční politiku z let 1990 až 1992.⁸⁶ Je patrné, že evropské koncepty prezidenta Havla a premiéra Klause byly tak rozdílné, že jejich plány vnitropolitické přeměny České republiky zásadním způsobem ovlivňovaly i jejich zahraniční politiku. Obzvláště zřetelné je toto při představě, kterou Havel zastával o budoucí podobě Evropské unie.

Zachován zůstal závěrem pouze nekoordinovaný a protiřečící si dojem, kde koncepční prohlášení českého premiéra, ministra zahraničních věcí i prezidenta republiky před mezinárodním i domácím publikem byly zásadním způsobem ovlivněny vnitropolitickou situací a osobními ambicemi jednotlivých aktérů. Havel se pral o pojetí svého úřadu prezidenta, které v jeho podání neodpovídalo reprezentativní funkci prezidenta republiky v parlamentní demokracii, z čehož plynulo i v evropské politice, že překročil koncepční pravomoci, které spadaly dle ústavy do kompetencí vlády, když prosazoval vůdčí myšlenky v zahraničně politických otázkách z let 1990 až 1992. Evropské rozdíly především mezi Klausem a Havlem se zřetelně odrážely v jejich vzájemných rozepřích i na vnitrostátní úrovni.

⁸⁶ Byla charakterizována snahou o návrat do Evropy a orientací zahraniční politiky na hodnoty, zřeknutí se účelové politiky ovlivněné vlastními zájmy jednotlivých aktérů, integrací do mezinárodních vztahů a multilaterálních institucí ale také neomezeným nadšením hraničícím s přehnaným idealismem a neznalostí poměrů v Evropském společenství.

Přestože pravomoci prezidenta republiky byly v ústavě explicitně popsány, tak Havlovo chápání funkce a rozdílnosti mezi vlastním vnímáním a reprezentativní rolí, kterou mu česká ústava přiřkla, zapříčinily, že Havel překračoval některé kompetence, které náležely jeho úřadu. Příliš nekonzultoval svá zahraničně politická vystoupení s vládou a premiérem, který má hlavní zodpovědnost za vládu a vykonávání výkonné moci. Přesto, že byl povinen dbát obsahu svých vystoupení a nemohl na nich vystupovat jako soukromá osoba se svými vlastními názory. Tato skutečnost způsobila rozkol v české zahraniční politice vůči Evropské unii, protože každý z hlavních aktérů zahraniční politiky zastával rozdílné názory a bylo poté velmi těžké pro zahraniční partnery rozlišit oficiální stanovisko České republiky od osobního názoru prezidenta republiky.

Složité hledání kompromisů a konsensu několika aktérů v zahraniční politice nepokládalo základy pro jednotná politická rozhodnutí, ale naopak se česká zahraniční politika často vyznačovala rozkoem, který se nepovedlo překonat pomocí vzájemných schůzek a komunikace. Vedlo naopak k dlouhodobým veřejným rozporům, vzájemným osobním antipatiím mezi aktéry nebo k jednostrannému rozhodnutí aktéra, téměř ve většině případů premiéra Klause, jež poté reprezentovalo oficiální názor České republiky.

4.3. Aplikace teorie politické arény

Pro mnoho oblastí české politiky v době Klausových vlád zejména pro zahraniční politiku bylo charakteristické, že politická agenda byla vytvářena vzájemnou interakcí mezi jednotlivými aktéry zahraniční politiky, protože nebyly jednoznačně vyjasněny pravomoci aktérů a závazně přijaté programové prohlášení vlády v otázkách zahraniční politiky nebyly dodržovány. Pro vysvětlení tohoto jevu je příhodné použít teorii politické arény s konkrétním modelem A-A-A.

Česká republika krátce po svém vzniku v roce 1993 měla i nový právní řád a musela se nově integrovat do všech mezinárodních organizací, protože její členství v těchto organizacích se rozpadnutím Československa zaniklo. Přestože byla oficiálně

prosazována politika „návratu do Evropy“ a vstupu do mezinárodních organizací, byla každodenní politika vytvářena především vzájemným střetem aktérů. Jako jedním z hlavních témat české zahraniční politiky se stala otázka vstupu do evropských struktur především díky vyhraněnosti názorů hlavních aktérů. Česká politika na začátku devadesátých let 20. století neměla tak jasně vyprofilované politické strany, které se v tomto období bouřlivě rozvíjely a zanikaly a byly často zakládány velmi účelově. I proto byly hlavními aktéry politiky v této době významné osobnosti, zastupované zejména prezidentem Václavem Havel, premiérem Václavem Klausem či ministrem zahraničních věcí Josefem Zieleniecem, kteří byli vysoce respektováni jak v české společnosti, tak v zahraničí a díky tomu částečně suplovali funkci politických stran a zajišťovali určitou míru kontinuity české politiky.

Proč se ale právě evropská integrační politika stala stabilní součástí politické agendy za první vlády Václava Klause? Na tuto otázku pomůže odpovědět model A-A-A. Václav Klaus dal základ pro diskusi o české integraci do evropských struktur, protože svými značně kontroverzními názory a otevřenou kritikou Evropské unie vyvolal velkou debatu v České republice o tom, jaký by měl vypadat český vztah k Evropské unii. Součástí politické agendy se tato otázka stala díky reakcím a projevům prezidenta Havla, který zastával opačný názor než Klaus a tím ještě rozšířil tuto diskusi do české společnosti. Díky této vzájemné interakci došlo k velkému množství styků uvnitř politické arény.

Od prvotních neshod, které se týkaly především českého transformačního procesu, se díky jednotlivým vystoupením obou aktérů změnila témata a hlavní součástí politické agendy se stala otázka budoucnosti Evropské unie, hloubka evropské integrace a míra federalismu. S tímto dilematem se veřejně účastnili diskuse i další členové kabinetu ministr zahraničních věcí, který svým konceptem o bezpečnosti České republiky opět trošku přenesl těžiště diskuse a také zástupci ODA zejména Dlouhý a Bratinka, kteří ostře vystupovali proti Klausově kritice Evropské unie. I díky účasti těchto aktérů byla česká rozprava ohledně evropské integrace vedena do hloubky a velmi ovlivnila konečný text českého memoranda české vlády k přihlášce o přijetí do Evropské unie.

Celý průběh této diskuse nesl prvky teorie politických arén a jednotlivá vystoupení ústředních aktérů vytvářela politickou agendu české zahraniční politiky. V duchu interaktivního modelu A-A-A byl vznik agendy české zahraniční politiky neustálý, v jistém smyslu neuspořádaný pohyb, který procházel stádií postupného přibližování a opětovného vzdalování od daného impulzu jednoho z aktérů ke tvorbě agendy, kdy ochabla komunikační aktivita aktérů a došlo k otevřenému rozkolu jejich názorů, který vyústil i přes oficiálně deklarovanou politiku návratu do Evropy k nejednotnosti české zahraniční politiky.

5. Závěr

Pro českou evropskou politiku v letech 1992 až 1997 bylo charakteristické, že zahraniční politika nebyla založena na kolektivních rozhodnutích spolupracujícího celku, ale byla vytvářena zejména malým počtem aktérů. Česká vláda v memorandu k žádosti o vstup do Evropské unie, samotné přípravy i česká zahraniční politika byly zásadně ovlivněny premiérem Klausem. V tomto ohledu se Klaus necítil žádným způsobem zavázán institucionálním rozdělením pravomocí, které byly dány jak českou ústavou, tak programovým prohlášením vlády. Ačkoliv se Klaus výrazně zasadil o text programového prohlášení vlády, neodpovídal ani styl ani způsob, jež zastávali jednotliví aktéři na rozhodovacím procesu české zahraniční politiky, parlamentnímu demokratickému modelu české ústavy. Přestože ve velkém množství otázek existovala opozice vůči Klausovu názoru, nepodařilo se prosadit jejich názory nějakým měřitelným způsobem. Zatímco kritika, kterou zastával Klaus proti prohlubování integrace a budoucímu politickému uspořádání v Evropské unii, poukazuje na to, že svůj ekonomický transformační koncept a podporu vytváření nové české identity upřednostňoval před evropskou politikou.

K otázce ohledně české identity a vztahu mezi zastupováním transformační koncepce a regulování Evropské unie se vyjadřovala i nejmenší vládní strana ODA. Ta od roku 1995 zastupovala ve své evropsko politické linii plnou adaptaci českého hospodářství a právního řádu na evropskou předlohu a identitu Čechů neviděla v distancování se od Evropské unie a spoléhání se na českou historii a sebevědomí, ale

vyzdvihovala co možná nejrychlejší vstup a plné začlenění do Evropy jako cíl procesu hledání vlastní identity.

Zieleniec ze začátku legislativního období v letech 1993 a 1994 podporoval Klausovy kritické výstupy na adresu Evropské unie, ale od roku 1995 veřejně vystoupil se značně rozdílným evropským konceptem oproti Klausovu. Zatímco Klaus považoval Evropskou unii jako oblast volného obchodu, Zieleniec vyzdvihoval společnou identitu a historii pro zahraničně politické následky českého vstupu do Evropské unie. Hlavně ovšem ve vstupu spatřoval příležitost k posílení bezpečnosti České republiky a tím se zásadním způsobem odlišoval ve vnímání a interpretaci evropského integračního procesu. Ve světle vnitrostranických sporů, blížících se parlamentních voleb a rozepřím o budoucím programovém směřování vlády s Václavem Klausem přišel odklon v zahraniční politice vůči Evropské unii, kritika Klause za egocentrické prosazování jeho názoru v koncepčních otázkách a v samotné podstatě vzniku evropského integračního procesu.

I pro evropsko politická vystoupení prezidenta platí podobné a je možné jasně říci, že účinnost výkladu kompetencí české ústavy nebyla pro prezidenta svazující, aby Havla odradila od jeho evropsko politických vystoupení a angažovanosti. Přes základní programovou a myšlenkou nejednotnost s vládou prosazoval svůj odlišný model evropské integrace. V otázce české národní identity viděl Havel hlavní úlohu v již pokročilém stádiu postupu evropské integrace, protože ta umožňovala vyřešení problematiky hledání české identity díky již existující evropské občanské společnosti, ke které by se mohli Češi přidat a ztotožnit se s ní.

Slabá institucionalizace evropské politiky a z toho pramenící dominance omezeného množství politických aktérů vytvářely základ pro evropskou politiku, ve kterém nestál ve středu zahraničně politický cíl, ale vnitropolitický boj o moc a vzájemné antipatie mezi hlavními aktéry. Jak Klausova neustále opakovaná kritika Evropské unie, tak rozkol mezi evropskými koncepcemi premiéra a prezidenta byly ze strany Evropské unie vnímány rozporuplně.

V práci bylo rozebráno několik podstatných skutečností potřebných k zodpovězení hlavní výzkumné otázky, zda názorové neshody mezi prezidentem,

premiérem a ministrem zahraničních věcí a rozdílný výklad pravomocí daného ústavou každého z aktérů sehrály významnou roli v procesu české integrace do evropských struktur. Především ve zkoumaném období byl tento vliv naprosto neoddiskutovatelný. Přestože je všeobecně utkvělá myšlenka, že česká zahraniční politika byla relativně jednotná a vyznačovala se společným cílem návratu do Evropy, byla evropská politika v rozkolu a nebyla jednotná zejména ve vztahu k Evropské unii, protože každý z aktérů zastával odlišný názor v otázce budoucího směřování evropské integrace, její hloubky, míry přenesení pravomocí na Evropskou unii či budoucí pozice České republiky v unii. Jednotlivé evropské koncepce byly ovlivněny i vnitrostátním soubojem o podobu české transformační strategie či při hledání nové české identity. Zejména názory Václava Klause měly největší vliv na vyjednávání s Evropskou komisí, ale přesto byl ovlivněn v řadě svých kroků dalšími aktéry, což se nejvíce projevilo v textu memoranda k podání přihlášky České republiky do Evropské unie. Prezident Václav Havel také svými zahraničně politickými vystoupeními překračoval pravomoci dané ústavou, protože je nekonzultoval s českou vládou, která je plně zodpovědná za výkonnou moc v České republice. I Václav Klaus překračoval ústavou jím dané kompetence, když nedbal programového prohlášení vlády a veřejně prosazoval svoji evropskou koncepci. Václav Klaus měl hlavní slovo v české zahraniční politice, který i díky překračování svých pravomocí dokázal prosadit svoji vizi evropské politiky a byl pouze v malé míře ovlivněn názory ostatních aktérů, které ve svých úvahách ve velmi omezeném počtu reflektoval.

Období vlád Václava Klause a celý průběh této diskuse nesl prvky teorie politických arén a jednotlivá vystoupení hlavních aktérů pomáhala k vytváření politické agendy české zahraniční politiky. Dle interaktivního modelu A-A-A byl vznik agendy české zahraniční politiky neustálý, v jistém smyslu neuspořádaný, který procházel stádiem postupného přibližování a opětovného vzdalování se od prvotní iniciativy jednoho z aktérů. V určitých fázích ochabovala vzájemná komunikace mezi aktéry a tím došlo k otevřenému rozkolu jejich názorů, který nakonec vyústil, i přes oficiálně deklarovanou politiku návratu do Evropy, v nesourodost české zahraniční politiky.

Česká zahraniční politika v období vlád Václava Klause 1992-1997 nebyla ve vztahu k integraci do evropských struktur jednotná. Rozkol byl v otázce výkladu pravomocí jednotlivých aktérů v nově schválené ústavě, kdy každý z aktérů v určité

míře překračoval kompetence jemu dané ústavou. Neshoda panovala hlavně v otázce konceptů evropské politiky jednotlivých aktérů, kdy každý z nich zastupoval odlišnou míru budoucí české integrace do Evropské unie a spatřoval odlišný cíl, kterého by měla Česká republika svým vstupem do Evropské unie dosáhnout.

Summary

For the Czech European foreign policy between years 1992 and 1997 was characteristic, that foreign policy was based on decisions done by a small group of participants rather than on collective decisions taken from cooperating team. Although there was an opposition to the most of Klaus opinions they were unsuccessful. The critique of deepening of integration and future political form of the European Union that advocated Klaus was based on his home politics, enforcement of his economic transformation and attempts to create a new Czech identity. In the questions of the Czech identity and the economic and social transformation took part the smallest governmental party ODA as well. They supported a full adaptation of the Czech economy and legal system to the European one, because it would have also solved the problem of the seeking for a new identity.

The Czech foreign minister Josef Zieleniec stood by his prime minister until the year 1995, when he announced a new European conception that pointed out the Czech belonging to the Western Europe in the history and sharing of the same basement of the identity. He saw an acceptance to the European Union as a great improvement in a Czech security policy and that is why he was distinctive in the opinions of the European integration. Even for president Václav Havel European political speeches is characteristic disunion with other main foreign policy actors. Despite the basic program and idea disruption with the government, he promoted a different model of the European integration. On the issue of Czech national identity Havel saw a major role in the already advanced stage of the process of European integration, because this allowed Czechs to identify with the already existing European civil society and to become part

of it. Weak institutionalization of the Czech European policy and the resulting dominance of a limited number of political actors formed the basis for European policy, that stood at the center of a foreign political goal, but the internal power struggle and mutual antipathy between the main actors weakened the Czech position in front of the European Union.

Czech foreign policy during the government of Václav Klaus between 1992-1997 wasn't in the relationship to the European structures integral. The split was the question of the interpretation of the powers of the different actors in the newly approved constitution, where every player exceeded to some extent the given powers by the constitution. There was a disagreement in the issue of the European policy integration in the main actor's concepts and they supported their own visions of the Czech future in the European Union.

Použitá literatura

Primární zdroje

Česká republika, *Ústava České republiky*.

Česká republika, *zákon č. 2/1969 Sb. O zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ve znění zákona č.21/1993 Sb.*

„Organizační struktura Ministerstva zahraničních věcí“, oficiální stránka Ministerstva zahraničních věcí,

http://www.mzv.cz/file/73008/Visio_OrganogramMZV_12._4._2011.pdf (staženo 26.4.2011).

Vláda ČR, „Memorandum české vlády k žádosti o přijetí ČR do Evropské unie“, in Veselý Zdeněk, *Československá a česká zahraniční politika 1990-2003: Dokumenty* (Praha: Vysoká škola mezinárodních veřejných vztahů, 2003).

Bratinka Pavel, „Politika vůči Evropské unii“(příspěvek na konferenci v Brně, 12. dubna 1994), in *Zahraněční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1994).

Dlouhý Vladimír, „Proč se chceme stát členy Evropské unie“, *Mladá Fronta Dnes*, 1. července 1995.

Havel Václav, „Esej Moc bezmocných“, oficiální stránky Václava Havla, http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=72_clanky.html&typ=HTML (staženo 6.5.2011).

Havel Václav, „Evropa jako úkol“, (příspěvek při příležitosti předávání Ceny Karla Velikého v Cáchách, 15. května 1996).

Havel Václav, *Letní přemítání* (Praha: Odeon, 1991).

Havel Václav, (příspěvek při příležitosti projevu na vrcholném shromáždění Rady Evropy, Vídeň, 8. ledna 1993).

Havel Václav, (příspěvek při příležitosti projevu před Evropským parlamentem, Štrasburk, 8. března 1994), in *Václav Havel '94*, (Praha: Paseka, 1995).

Havel Václav, (příspěvek při příležitosti převzetí čestného doktorátu Univerzity Vilnius, 17. dubna 1996) in *Václav Havel '96* (Praha /Litomyšl: Paseka 1997).

Havel Václav, (příspěvek při příležitosti vystoupení před Poslaneckou sněmovnou, 12. března 1996) in *Václav Havel '96* (Praha/Litomyšl: Paseka 1997).

Havel Václav, *Rozhodnutí prezidenta republiky o sjednávání mezinárodních smluv*, č.144/1993 Sb.

Klaus Václav, „Europe, Our Visions and Our Strategies“ (příspěvek přednesený před parlamentním shromážděním Evropské rady, Štrasburk, 30. ledna 1995), in *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1995).

Klaus Václav, „Integrace České republiky do evropských struktur“ (příspěvek přednesený v rámci Konference Evropa a my, Praha, 13. května 1994), in *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1994).

Klaus Václav, „Projev předsedy vlády Václava Klause“ (příspěvek přednesený v rámci Konference Mezi supranacionalismem a regionalismem, Praha, 10. června 1994, in *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* (Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1994).

Klaus Václav, Rozhovor, Denní telegraf, 12. února 1994.

Klaus Václav, Rozhovor, Mladá fronta dnes, 14. listopadu 1995.

Klaus Václav, „Vícerychlostní Evropa“, *Lidové noviny*, 19. září 1994.

Zieleniec Josef, „Evropská volba ČR je definitivní“, *Týden* 2, č. 46 (1995).

Zieleniec Josef, Rozhovor, *Lidová demokracie*, 27. dubna 1994.

Zieleniec Josef, Rozhovor, *Lidové noviny*, 24. února 1995.

Zieleniec Josef, Rozhovor, *Reflex*, 4. ledna 1993.

Zieleniec Josef, Rozhovor, *Rudé právo*, 19. května 1994.

Zieleniec Josef, Rozhovor, *Zemědělské noviny*, 10. listopadu 1994.

Zieleniec Josef, „Svět post bellum“, *Lidové noviny*, 29. dubna 1995.

Sekundární zdroje

Bugge Peter, „České vnímání perspektivy členství v EU: Havel vs. Klaus“, *Politologická revue* 4, č. 2 (1998).

Černochoch Pavel, „Česká integrační politika“, in *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy problémy a perspektivy*, ed. *Pick Otto, Handl Vladimír et al.* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004).

Fiala Petr a Schubert Klaus, *Moderní analýza politiky: uvedení do teorií a metod policy analysis* (Brno: Barrister & Principal, 2000).

Fibich Jindřich, „Vize Václava Havla o demokracii a demokraticismu“, *Mezinárodní vztahy* 32, č. 4 (1997).

Filip Jan, „Příprava Ústavy ČR v období do voleb 1992“, in *Pocta prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi CSc. k 70. narozeninám*, Jirásková Věra a Suchánek Radovan (Praha: Linde, 2004).

Gerloch Aleš, Hřebejk Jiří a Zoubek Vladimír, *Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva* (Praha: Prospektrum, 2002).

Hoffman Ivan, „Jak chválit Václava Klause“, *Respekt* 4, č. 10 (1993).

Koudelka Zdeněk, „Prezident, vláda a mezinárodní smlouvy“, in *„Aktuální ústavněprávní otázky výkonné moci: sborník z konference na PF MUNI v Brně“* (Brno: Masarykova univerzita, 2005).

Nedomová Alena a Kostecký Tomáš, *Národní identita* (Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996).

Ondřejek Pavel, „Role prezidenta republiky při sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv“, *Jurisprudence* 18, č. 1 (2009).

Pavlíček Václav et al., *Ústavní právo a státověda: II.díl Ústavní právo České republiky, část 2* (Praha: Linde, 2008).

Pehe Jiří, „The choice between Europe and provincialism“, *Transition*, č. 12 (1995).

Pehe Jiří, „The Waning Popularity of the Czech Parliament“, *RFE/RL Research Report* 2, č. 45(1994).

Potočný Miroslav, *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část* (Praha: C.H.Beck, 1996).

Potůček Martin, Vass László a Kotlas Petr, „Veřejná politika jako proces“, in *Veřejná politika*, Potůček Martin et al. (Praha: Sociologické nakladatelství, 2005).

Sedláček Vladimír, Mikule Vladimír a Syllová Jindřiška, *Ústava České republiky: Komentář* (Praha: C.H.Beck, 2007).

Šimíček Vojtěch, *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky* (Brno: Masarykova univerzita, 2008).

Telička Pavel, „Evropská unie a my“, *Lidové noviny*, 23. července 1994.

Wintr Jan, „Prezident republiky jako reprezentant státu, garant řádu a moderátor politických sporů“, in *Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky*, ed. Šimíček Vojtěch (Brno: Masarykova univerzita a Mezinárodní politologický ústav, 2008.

Seznam používaných zkratek

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie- Česká strana lidová
Model A-A-A	model politické Arény, politické Aktéry a politické Agendy
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana